ISSN 2812-9954

előretolt helyőrség

vajdaság

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2023. március 18. VI. évfolyam 3. szám

4 Fehér István: A kizökkent idő meséi

6–7 Versek

11 Reisinger János: Petőfi költői öröksége – 1847. március 15.

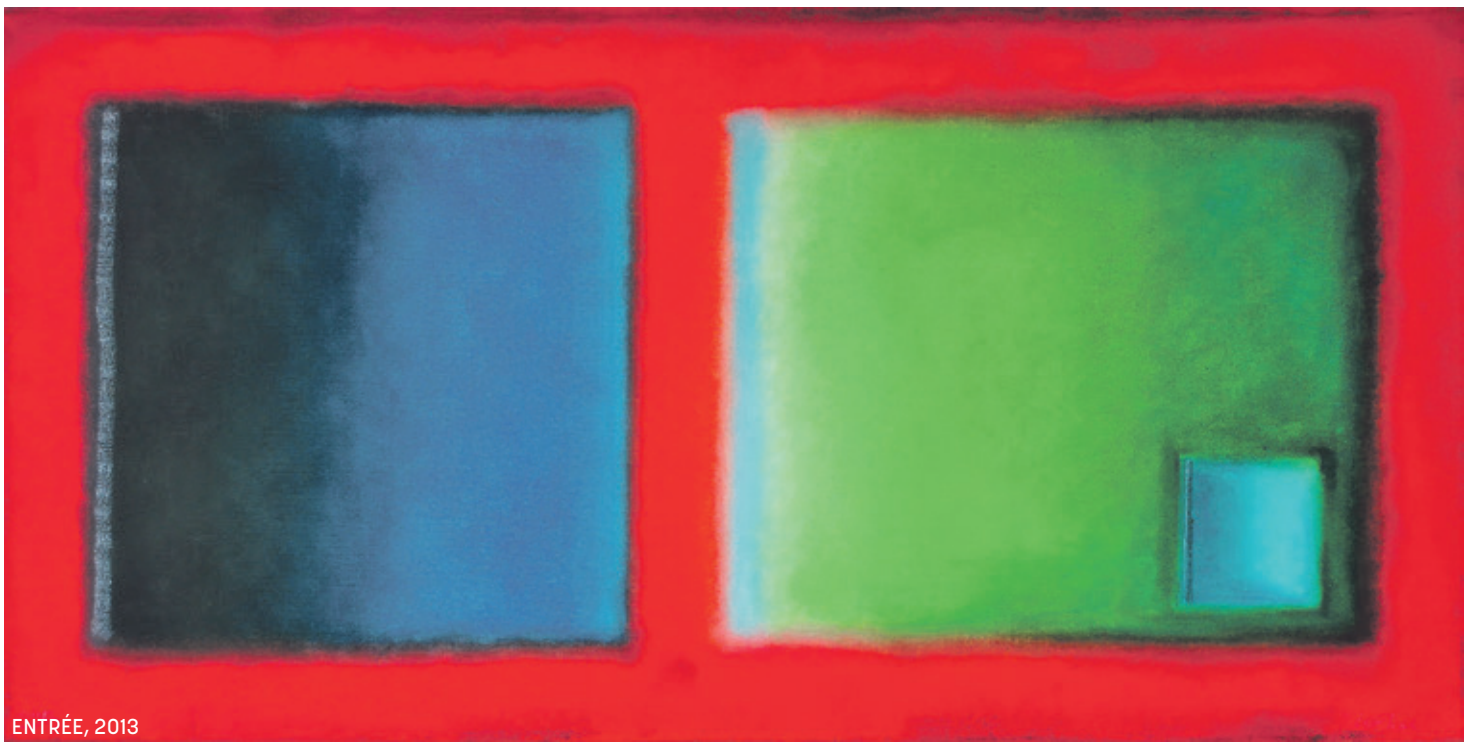

ENTRÉE, 2013

vezérvers

Klemm József

Megtérés

Az esték
egyre gyakrabban jönnek.
Mint langyos, barna olajfesték,
csurrannak szobám falára.
Sápad a lámpa is, sarokba bújt,
mintha félne, hogy fénye
gyöngének bizonyul, és
maga is belefúl
a sötétbe.
Jó lenne elindulni már!
Hazatalálni! Ismét!
Lenyomni egy templom
hatalmas kilincsét, s
belépni, szívdobogva,
a megszentelt térbe.
A hajókból szentek tucatja
fürkészne, kíváncsian, hogy:
nicsak! Hát észbe kap
a tékozló végre?
A légbe szökő oszlophoz
lökne a csüggedet, a rideg
márványhoz, mely a
boltozatra festett cikornyás eget
támasztja, rám ne
zuhanjon újra és újra, mint
az elmúlt évtizedek.
S akkor, talán,
megtérésem tanúja,
ki pap mindörökké Melkizedek
rendje szerint,
odaint előre, hol az
örök láng imbolyog,
s hol gyermekként oly
gyakran térdeltem előtte,
mikor az értelem még nem
oltotta ki a hitet, s az
oltár gyolcsára kitett
kenyér és borkehely
menhely volt számomra,
ki nem érdemelt kegyelem,
miként az, hogy éberen
meg álmomban is az égiek
még beszélgettek velem.
Már nem szólnak. Én sem.
Félek
szavakba gyűrni
mindazt, amit a lélek
tud ugyan, de az elme tagad:
hogy valóban szabad csak
akkor leszesz, ha feladod önmagad,
s mersz tisztán újjászületni,
mantrázva, mint *anno*, karingben:
Confiteor Deo omnipotenti!

novella

EZEKÉRT? EZEKNEK?

Bence Lajos

Ezek…

Ezek azt sem veszik majd észre, ha egyszer elköltözöm – volt az első gondolata, amikor az íróasztalán lévő konzolos lámpafejet már a huszadik ragasztás után sem sikerült kellőképpen rögzítenie. Részint a „műanyagra műanyag” ragasztás lehetetlensége, részint a celluxnak a feltalálását követő időszakban tapasztalható drasztikus minőségi romlása miatt.

Pedig lett volna alkalmuk – teszem azt – a megsokasodó, 6 X-hez köthető évfordulók és egyéb események kapcsán, inkább formális figyelmességek, mint meglepetéstörekvések, másrészt az egymásra figyelés látszatának a fenntartása okán. De nem, ezért a fenti ítélet e helyütt mindenképpen helytálló. Így morfondírozott tovább.

Társadalmi szempontból a növekvő, a felszabadulás utáni – mondjuk inkább II. világháborút követő – évek, a békeidők és a szabadság érzése, a jólét és az egyre szaporodó, szociális színben feltűnő, ilyen-olyan morális és „világnézeti” válságok ügyesen palástolták a későbbi, valósnak bizonyuló általános „gazdasági válságot”, mely olyan folyamatokat indított el egyéni síkon is, melyekre eddig nemigen akadt példa. Kialakult egy új „embertípus”, amely a közvagyon gyarapítása címszó alatt a közvagyon saját célra való felhasználását, annak birtokbavételét tűzte ki célul, a haszonszerzés és nyerészkedés gyanúját levetkezve, a növekvő munkanélküliséggel együtt járó cégalapítások és egyéb látszatintézmények létrehozásával.

Ebben emberünk eleve vesztésre volt ítélve, egyrészt a fönt említett odafigyelési minimum hiánya, másrészt a növekvő és egyre inkább elhatalmasodó, társadalomból való kivonulási terve miatt. – Ezek miatt menjek én börtönbe? – támadt fel benne a 80-as évekbeli érzés, amikor besúgók hada ostromolta egy-egy, a közösség irányába mutatott fityisznek sem igen nyomós „társadalmi” bűn, a sárga földig ivás és bulizás alkalmával. – Ezek miatt? – ismételgette újfent a liberalizmus összes álcájával felszerelt szabadság eljövetelével a 90-es évek elején, s most is…

Ezeknek, sőt ezek miatt – voltak a hasonló fejtegetések kezdő-, illetve kulcsszavai.

Pedig már maga a megszólítás is pökhendiséget sejtet, és sértő! Önnön egónk kivetülése, az értetlen közösség közönye, a művészet iránt érzéketlen, szavaira nem figyelő fiának a népét gyakran ostorozó, kínzószerszámokkal, vers- vagy prózakorbácsokkal történő ösztönzése a jobb útra térés szándékával.

A nemzetnevelés eme módja gyakran csap át merő önzésbe, amelynek egyik vadhajtása az alkotó egyén saját fizikai romlása (például a foglazulás és a fogínyvérzés) láttán a figyelmeztetésekre és jó szándékú megjegyzésre, a belül dúló düh és dac ilyetén kitörésére, durván, kérdés formában válaszol: Ezeknek?! Az ezek alatt általában szűkebb környezetét érti, családját, munkatársait, esetleg nőismerőseit, szerelmeit. De volt már példa arra is, hogy a jelentősebb fórumon a taláros testület egyik személyét érintő sértő nyilatkozatára a gyors megfutamodás eszközét választva, angolos lelépésében csak az éber teremőrök tudták megakadályozni.

Az *ezek* köré gyűlő hasonló kirohanásait korábban már a közegellenállás egyik korai, spontán megmutatkozásával rokon vonatkozásban, szúrós, az embereken „átnéző” vagy lenéző tekintethordozásában is fel lehetett fedezni, melynek kapcsán emberünk arcán többször ismétlődően pofonok is elcsattantak. De maradandó nyom sem külsőleg, sem bensőjében nem maradt. Csak egy alkalommal, egy nacionalistakilengés-gyanús esetben, amikor a bíróság öt-hat év letöltendő szabadságvesztést helyezett kilátásba ellene. Ettől fogva a hasonló bűn elkövetésének még a gyanúja is rühellettel töltötte el.

Ezekért? – tette fel a kérdést, ha a közösségért és sohasem csak saját személye elleni támadásnak vélte az esetek többségét. – Térítse már valaki észhez! – szólt az óvatosságra intésnek egyik lehetséges módja, amíg nem késő. De az aggódás mindig legfeljebb a „míg valami bajt nem okoz magában”-nal, a szánalmas mosolylyal egészült ki, de így is hatásos volt, emberünk ugyanis a megtérés útjára lépett: közönyét világméretűvé növesztve, a tévés híreket sem volt hajlandó követni, az adományvonalak számadatait is mélyen a fiók mélyére süllyesztette.

NEKEM A KÖNYV EGY SZENT FORMA

MAURITS FERENC: ÉN MA IS RAJZOLÓNAK TARTOM MAGAM

Madár Anikó

2. rész

Maurits Ferenc, Móri, ahogy sokan ismerik, grafikus, festő és költő. Egyformán mind a három. Nincs fontossági sorrend. Műveiben a kép és a szöveg egyenrangú társai egymásnak. Remegő vonalai, vibráló színei, gondosan válogatott szavakból álló rövidversei rendkívül jellegzetesek. Mint mondja, képes előhívni és megrajzolni a mindannyiunkban ott rejtőző (emlék)képeket, de nemcsak képek rejlenek benne, hanem történetek is, a gyerekkoráról, az újvidéki Telepről, költőbarátokról, utazásokról, művészetekről és művészekről...

Az Új Symposion fontos lapnak számított az alapítók és munkatársak életében. Amikor 2017-ben megkapta a Szenteleky Irodalmi Díjat, akkor az indoklásban egyebek mellett kiemelték, hogy az Új Symposion folyóirat és a Forum Könyvkiadó grafikai arculatát is megalkotta. Ez a folyóirat a maga idejében szinte forradalmi kezdeményezés volt, több számot be is tiltottak. Milyen vizuális megoldásokat álmodott és alkotott meg a lapnak, illetve a csoportnak?

– Nagyon fiatal voltam, és merész, olyan értelemben, hogy sok mindent úgy tanultam meg, hogy nem tudtam, és úgy tanultam meg, hogy közben nem vették észre, hogy nem tudom. Nem volt könnyű. A hatvanas évek elején, amikor megjelent az új hullám, készült néhány olyan film, amit még ma is imádok, és ezek sokban hatottak rám, főleg vizuálisan. Megemlíthetném Peter Brook filmjét, a *Moderato Cantabile* címűt, Antonioninak *Az éjszaká*ját, tőle a *Napfogyatkozás*t is szerettem, és ugyancsak kiváló film még az *Élni az életért*. Ezek döntő élmények, azok a nagy, szép felvételek mélyen hatottak rám. Mindig arra törekedtem, hogy minél nagyobb fénykép legyen, ahhoz finoman mellékelni a szöveget, és egy jó egyensúlyt teremteni. Egyébként a mamával gyerekkorunkban is gyakran jártunk a telepi moziba, több jó régi filmet láttam, és ezek is döntően befolyásolták a képzőművészetemet. A hatvanas években már sok kollázst készítettem, különösen Jeanne Moreau arcát használtam, amire emlékszem. Ezenkívül a legismertebb francia divatlapot, az Elle-t csodáltam, a németek nem érdekeltek. Az a grafikai fehérség, a fénykép, a szöveg és a címek viszonya elbűvölt. Ezek számítottak a lényegi hatásoknak, hogy én is elinduljak a grafikai pályán. A szöveget pedig mindig is szerettem, volt mit olvasnom, a barátaim verseit, könyveit, és így a könyveket már könnyebben el lehetett készíteni.

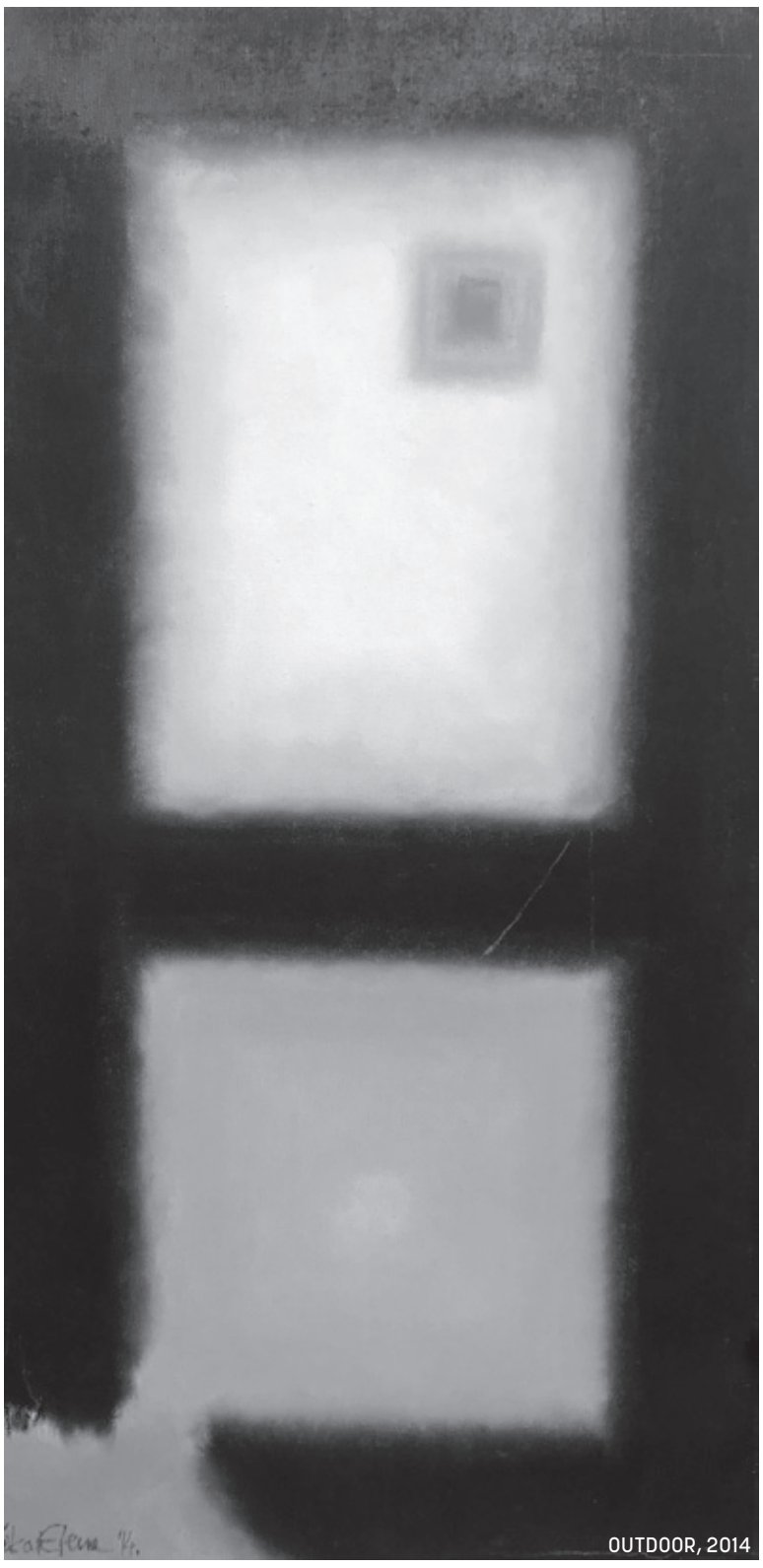

OUTDOOR, 2014

Maurits Ferenc művészi pályájának állandó alapkérdése a vers és a kép határvonalainak feloldása. A beszélgetés elején említettük, hogy nincs hierarchikus viszony kép és szöveg között. Arról viszont még nem esett szó, hogy melyik volt előbb, és hogyan kerültek egyensúlyba.

– Ezt nem tudom pontosan megmondani, de ki nem akar költő lenni? Én az akartam lenni, aztán láttam, hogy ez nem is olyan egyszerű, és gondoltam, inkább hagyjuk a fenébe. A rajz számított rendkívül lényegesnek az elején, és én ma is rajzolónak tartom magam. A költészet kicsit később párosult, amikor már mertem én is írni, de nálam ez a kettő egyforma jelentőséggel bír, finoman ötvöztem őket.

A 2015-ben Újvidéken megrendezett retrospektív kiállításához készült katalógusban Bányai János a következőket írta: „Harminc éve, vagyis ősidők óta rajzolja és írja, festi és gondolja ezt az életrajzot, ezeket a remegő vonalakat, mintha csak más sem lenne az egész élet, mint kísérlet ennek az ősgubancnak a felfejtésére."

– Hogy is mondjam... a rajz életmód. Naponta rajzolok, és minden ott kezdődik nekem, a rajznál. Korán kelő vagyok, és azt tartom, hogy a kéznek nem szabad tétlenkednie, folyamatosan munkálkodnia kell, a kezet használni kell, különösen, ha az ember rajzol. A munkában fontos, hogy nem szabad hosszabb szüneteket tartani, minden áldott nap kell valamit tenni. A mai napig így vagyok vele, ehhez tartom magam.

A Maurits-képek legfontosabb eleme a rezgő vonal, az érzések és emlékek vezetékei. Bányai János az említett katalógusban felsorolt néhány korszakot is, mint például a korai rajzok, a feketével való kísérletezés időszaka, a nagy kompozíciók, az elektromos rekviem, a szkafanderes és bukósisakos sorozatok, rohanó vonatablakok és a nagy zuhanás képei. Szombathy Bálint pedig azt mondta, hogy a festészetének és a rajzművészetének egyik központi ismérve a rút esztétikájában manifesztálódik. Így látják mások a munkásságát. Hogyan látja maga a művész?

– A központi témám, bármilyen ciklusról is beszéljünk, az emberi test, mindig az volt és maradt is. Ami a ciklusokat illeti, kiemelném a Kafka-sorozatomat, aztán '93-ban készítettem egy nagy sorozatot, több mint 60 lap, ezek a *Boszniai látképek*. '91-ben mintegy két hónapig Párizsban tartózkodtam, azokban a napokban is, amikor szétlőtték Vukovárt, és készítettem egy naplót, aminek azt a nevet adtam, hogy *Párizsi napló*, *Le bon ticket*, ez az anyag lett tulajdonképpen a kiindulópontja a boszniai rajzoknak. A rútsággal kapcsolatban pedig azt tudom mondani, hogy beszéltünk arról, ugye, hogy milyen arcokból indultam ki, sok minden abból a telepi nehéz, sötét világból indult ki, és onnan érkezett meg a rajzaimba. A szépben a rútnak is nagy szerepe van a világomban, mint ahogy azt mondom, hogy én szegény gazdag vagyok. A leglényegesebb mindenben a Telep, az ott megélt szegénység, drága testvéreim, édesanyám. Ha ezek nem volnának, nem tudnék így, ekképpen alkotni. Talán a *Telep* kötetben több olyan figurát is kiemeltem, amelyek dokumentumhatásúak. Ezek döntően hatottak a figuralitásomra. Minden ezekből a figurákból ered. Minden.

A 2015-ös kiállítást említettem, amely az 50 éves munkásságát mutatta be. Azért emeltem ki ezt, mert ott szembesültem a képei mellbevágó erejével. A kiállításai közül az ön számára melyek a legemlékezetesebbek?

– Egy barátom találta meg a dokumentumot, én már el is felejtettem, hogy az első kiállításom '63-ban volt, amikor megnyílt az Ifjúsági Tribün, annak a klubjában. Én az 1966-ban Szabadkán megrendezett kiállítást tartom számon mint az első önálló galériatárlatot. Ott voltam két hetet, a Sáfrány régi műtermében, Faragó Endrénél laktam két hétig. Nagyon élveztem. Aztán 1967-ben Belgrádban nyílt egy rajztárlatom egy grafikai kollektív galériában, a Majestic Szállóval átellenben, igazán sikeres kiállításnak bizonyult. 1973-ban pedig kaptam egy Moša Pijade-ösztöndíjat, és egy hónapra elmentem Amszterdamba. Hát, én ott belehaltam mindenbe. A Rijksmuseumban minden Rembrandtot láttam, az *Éjjeli őrjárat*tal együtt, Vermeer művei egy külön teremben kiállítva és rengeteg Frans Hals-kép. Később, talán 2012-ben jártam ott újra, és már csak három Rembrandt van ott. Azóta is Rembrandt az istenem, de az Amszterdamban töltött idő jelentős hatással lehetett a figuratív munkáimra. Még egy kedvenc kiállítássorozatot említenék meg, 1984-ben nyílt meg Szabadkán egy nagy portrékiállítás, utána Zágrábban és Belgrádban is bemutatták ugyanezt az anyagot. Sikert aratott, rengeteg portrét eladtam, ami ritkán történik meg.

Az illusztráció mint műfaj is szerves része a munkásságának. Több díjat is kiérdemelt vele, 1973-ban Aranytoll plakettet kapott Belgrádban, a nyolcvanas években pedig a belgrádi nemzetközi könyvvásár elismeréseit könyvillusztráció kategóriában. A saját munkái esetében kiemeltünk már az egyenrangúságot, de mások szövegeivel hogyan dolgozik?

előretolt helyőrség

Mellékletünk az Előretolt Helyőrség lapcsalád tagja • Kiadja a **Szekeres László Alapítvány** • A kiadásért felelős: **Somogyi Tünde** ügyvezető • Szerkesztőség: **Szentmártoni János** (főszerkesztő), **Gruik Ibolya** (felelős szerkesztő), **Mihályi Katalin** (felelős szerkesztő), **Kucor Tamara**, **Lovas Ildikó**, **Jovánovity Patyerek Réka** (szerkesztők) • Szerkesztőségi titkár: **Lapu Beáta** • Tördelés: **Lackó Lénárd** • Korrektúra: **Kávai Mucsi Katalin** • Cím: **Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka, Szerbia** • E-mail: helyorseg@szla.org.rs • ISSN 0350-4182 • Terjeszti a Magyar Szó Lapkiadó Kft. (21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.) • Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma • Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt.

Támogatta a Magyar Kultúráért Alapítvány

Petőfi Kulturális Ügynökség

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

7+82

ELŐRETOLT Helyőrség. Vajdaság / főszerkesztő Szentmártoni János – 1. évf. 1. sz. (2018) –, – Szabadka: Szekeres László Alapítvány 2018 – (Novi Sad: Magyar Szó). – 41 cm.

Elérhető https://vajdasagihelyorseg.org.rs/. – Havonta. – Megjelenik a Magyar Szó napilap mellékleteként. Elérhető másodkiadás más médiumon: Előretolt Helyőrség Vajdaság (Online) = ISSN 2812 – 962.

ISSN 2812–9954 – Előretolt Helyőrség Vajdaság

COBISS.SR-ID 68580105

interjú

Fotó: Dávid Csilla

Maurits Ferenc

– Nem illusztrálok ténylegesen, hanem úgy, ahogy én akarok és ahogy csak én tudok. A szöveg az fantasztikus, és mindig mindenre van lehetőség, csak meg kell találni a vonalakat hozzá. Az illusztrációs munkák közül kiemelném Kafkát – amit már az előbb, a ciklusoknál említettem –, az *Átváltozás* című műnek az illusztrálását. 1994-ben felkértek Pesten a mostani Noran Könyvkiadótól, akkor még máshogy hívták, és életemben először hozzányúltam Kafkához. Kafka ott áll az éjjelszikerényemen ma is, évekig olvastam, de ez azért lényeges, mert utána több sorozatot készítettem, több száz, ha nem ezer képet csak az *Átváltozás* témájára. Kafka maga mondta, hogy ne tessék ezzel próbálkozni, az *Átváltozás* megrajzolhatatlan, hát én vettem a bátorságot, de az nem csak megrajzolás volt. A könyvbe nem sok, tizenvalahány színes és néhány fekete rajz került be, de ekkor kezdtem Kafkával komolyan foglalkozni. A legutóbbi munkám pedig Aaron Blumm (Virág Gábor) *Ki ölte meg a Török Zolit?* című könyvének az illusztrálása. Gábor könyvében az fogott meg, hogy aktokat láttam bele, úgy oldottam meg, hogy hasonló pózokban is van a figura végig, és ez már önmagában kihívást jelentett a számomra, mert aktot évek óta nem készítettem. Egyébként nehéz nyaram volt, mert küzdöttem a borzasztó meleggel, a lakásban is, meg a műtermemben is Péterváradon, de valahogy megoldottam, korán reggel dolgoztam, és szerintem jó kis munkát végeztem. Sokkal több volt, mint 18 rajz, de ennyi került bele végül a kötetbe. Ezt a könyvet nemrég mutatták be Szabadkán, és egyúttal egy gyönyörű miniatűr tárlatot is szerveztek, mind a 18 rajzommal. Szabadkát különben mindig szerettem, már gyermekkoromban is, amikor a legidősebb bátyám ott tanult a technikumban. Emlékszem, amikor hazajött, főleg karácsonykor, mindig hozott mézet, mézeskalácsot és almát. Alig vártam, hogy megjöjjön. És hát egyik legdrágább barátom, Tolnai Ottó ma is Palicson él, sokat jártam ki hozzájuk nyitott villamossal, feledhetetlen élmény.

Maurits Ferenc életében az utazásnak is fontos szerepe van.

– 1985-ben jártam életemben először Párizsban, de mivel már a könyvkiadóban dolgoztam, fel kellett keresnem Danilo Kišt, és alá kellett vele íratnom a szerződést a *A holtak enciklopédiájá*ra. Több mint két hétig ott tartózkodtam, és nem találtam Danilót, az utolsó napon jelent meg, de elintéztük a dolgot, és alkalmam nyílt egy egész délelőtt konyakozni vele. Hatalmas szép szál ember volt, egész közelről megnézhettem az arcát, a *Balkáni mappa* egyik sorozata lett ebből a találkozásból. A Petit Palais-ban volt a francia könyvkiállítás, átellenben a Grand Palais-ban pedig kiállítás Rembrandt grafikáiból, minden grafikáját a lemezekkel együtt bemutatva. Ott vásároltam egy gyönyörű kiadványt, nagyon sokba került, de minden Rembrandt-grafika benne van. Ez és maga Párizs is csodálatos élményként maradt meg. Danilót többé már nem is láttam, mert '89-ben meghalt.

Az utazásairól szóló versek, az ott készült fotók, illetve az utazások ihlette képek is arról tanúskodnak, hogy nem céltalanul bolyong egy-egy városban, nem a legnépszerűbb turistacélpontokat látogatja, hanem a legnagyobb művészeket, a legszebb műalkotásokat és kulturális értékeket keresi.

– Van egy nagy szerencsém – mint ahogy szerencsém volt a kortárs generációmmal való találkozás –, a feleségem színházi ember, jelmeztervező a színházban, aki több nyelvet beszél, jobban, mint én, én is tudok, de neki jobb nyelvérzéke van, és amellett tud szervezni, amihez én nem értek. A reneszánsz mindkettőnk kedvence, imádtuk Itáliát, sokat utaztunk, amíg utazhattunk, majd sokáig, húsz évig nem mehettem. Amikor népszerűek lettek a fapados járatok, és olcsón lehetett repülőjegyet kapni, akkor a feleségem elsőrendűen megszervezett mindent, egy-két hetes utazásokat, kis hotelekkel, úgyhogy mindenhova eljutottunk, ahova kívántunk. Itália és a reneszánsz továbbra is a szívem csücske, soha nem feledem el, amikor Splitből mentünk Anconába, oda már korán reggel megérkeztünk, és az első kis helységben, Urbinóban felmentünk egy kastélyba, és egy ablakon kinézve megláttam a reneszánsz tájat. Soha nem fogom elfeledni. Aztán Firenzétől Pisáig minden végigjártunk, de amit én imádok, az Franciaország, Provence elsősorban. Egyik kedvenc festőm Toulouse-Lautrec. Szülővárosa ott van közel Toulouse-hoz, egy gyönyörű kis város hatalmas múzeummal, amely egy 12. századbeli templom mellett áll. Ott töltöttünk két hetet. Elképesztő, minden Toulouse-Lautrec ott van, több száz munkája, minden plakátvázlat, az aktok gyönyörű kartonokon. Fantasztikus élmény volt. Ugyanígy Rodint is imádom, és van egy csodálatos könyvem, amelyben a szobrai mellett női aktok és akvarellek szerepelnek. Amikor ott jártam a párizsi múzeumban, akkor láttam Rilke íróasztalát, mert két évig Rodin titkáraként tevékenykedett. És egy csodás Helikon-kiadványom is van Rodin szobraival és mellette Rilke esszéivel. Párizsban egyébként a legkedvesebb múzeumom az Orsay.

Az utazásélményekből az öntől megszokott rövidversek születnek, de ezeket fényverseknek nevezi. Miért?

– Például amikor először utaztam Madridba, mert Rembrandt mellett Goya a másik mester, akit imádtam, és az Alpok felett repültünk, már ott úgy éreztem, hogy a levegőben is benne van a mester hatása. A fény nélkül nincs semmi. Nincs forma sem, és nincs semmi, ahogy mondom. Ilyen értelemben az utazásaimat úgy nevezem, hogy utazás a fény felé meg a fénnyel. Erre az útra is nagyon sokat készültem, mert Goya mellett ott több komoly mester van, akiknek a munkáit látni akartam, de ezek már benne vannak a könyvben.

Azt mondta, hogy korán kelő, és a keze soha nem tétlenkedik. Van most olyan téma, ami foglalkoztatja?

– Van. Amikor Prágában jártam, egy könyvkötőnél találtam gyönyörű fekete kis mappákat. Egy ilyen mappát már feldolgoztam, ami azt a címet kapta, hogy *Portrénapló*. Több mint ötven portré van benne, és ez naplószerűen folytatódik. Ezt már befejeztem, és elkezdtem egy újat, százvalahány portrét tervezek, de itt az az érdekes, hogy a háttér ezekben mind tájkép, absztrakt tájképek, és utána helyezem el a portrét benne. Ez készülőben van. És még valami, ebben a kíméletlen világban, amikor olyan közel van a háború is, a nyáron három hetet Kréta szigetén töltöttem. Micsoda táj... tudtam, hogy Kréta szigete milyen, de azok a hegyek csodálatosan néznek ki, megdöbbentő látvány, és lent pedig a tenger, gyönyörű kis öblök, fantasztikus csönd van. Rendkívüli élmény, nagy hatással volt rám. Most azúrkék versikék ütögetik a mellem, azokkal hadakozom, egy kis füzér lesz ezekből, csak időbe telik.

vers

Maurits Ferenc

Párizsi versek

(részlet)

a
latin
negyedből
a
luxemburgi
kertek
felé
sétálva

szent
mihály
útján
megállva

mondom
mirjanának:

itt
találkozott
ady
endre
az
ősszel
párizsban
1906-ban

Kötet: Berlini versek, Fényversek utazásaimról (In memoriam Bányai János)

Maurits Ferenc: Ady Endre

novella

A KIZÖKKENT IDŐ MESÉI

Fehér István

A mese vége

Nos, a miszlikbe aprított fiú látványát elviselni... hát, mit mondjak?! Nem neheztelhetünk a testvérbátyákra, amiért ketten háromfelé futottak... Mennyi vér, mennyi ismeretlen rendeltetésű porcogó, hártya, csont és velő, egyetlen kicsi testben...

– Ki tette ezt? – kérdezhették volna. – Ki tette ezt édes öcsénkkel, a legszelídebb herceggel, a legokosabb királyfival, szelídek és okosok közül a legszebbikkel?

De nem kérdeztek. Egymást nézték mégis, mintha egyik a másiktól választ várna, ám csak kétségbeesett nyöszörgés felelt, tébolyult tekintet nézett vissza. Mint egymás tükörképei: úgy rángatták el lovaikat a kút közeléből, úgy kapaszkodtak fel vérszagtól toporzékoló hátasaikra, vad vágtára sarkantyúzva... Üvöltésüket messze hordta a szél:

– Jaj, az öcsénk! Jaaaj, az öcsénk!

Gondolhatjuk, milyen sírás-rívás volt otthon, az öreg király kastélyában! Apa és maradék fiai összeborultak, ronggyá áztatták könnyeikkel egymás aranynyal-ezüsttel szőtt ruháját... Sírtak estig, nyöszörögtek hajnalig, s egyre csak hajtogatták: mindezek után feljöhet-e még a Nap?

A Nap feljött, a gyász elmúlt, a két fiú kiházasodott, az öreg király pedig, az Örök Ifjúság Vizét hogy senki el nem hozta neki, hamarosan meghalt, a nép adózgatott a királyfiknak, adózgatott a sárkánynak, kinek-kinek a kívánsága szerint, garasokkal vagy szüzekkel. S hogy maguknak is adózzanak, máglyát raktak esténkét, csapra vertek egy-egy hordócskát, s danolásztak, duruzsoltak a tűz körül. Új meséket szőttek, új hőssel, kinek a csontjai nem fehérlenek majd temetetlenül a puszta közepén, egy kútnál, melyet azóta megközelíteni sem mertek. Lassan-lassan el is feledték, hisz új kutat ástak, nyíllövésnyire a palotától: víz volt abban is, a lovak is itták, a csorda is élvezettel tapickolt az új vályú körül, a lányok combja ott is kivillant, amikor korsóikat megmerítették...

Folyt hát, folydogált tovább az élet. Esténként, a lankadó tűz parazsánál mégis megesett gyakran, hogy dal és kacagás elnémult, s a hirtelen csendben hallani vélték a puszta elfeledett kútjánál motozó szelet: mintha a föld sóhajtana s üzenne az éjszaka mélyéről... Kikerekedett szemmel tekingettek arrafelé, a sötétbe, majd egymásra... Ám végül mindig akadt valaki, aki tétova torokköszörülés után felmordult:

– Na, emberek, induljunk hazafelé! Késő van...

Nem a szél motozott, nem a föld sóhajtott... Boszorkány járta bűvös táncát a gazverte kútnál. Idézett Holdat, kuvikot, rég elporladt táltosok porát szórta az égre és a fűre, mezítelenül merítkezett a poshadt vályúba, onnan is kiszökkent, lepedővel harmatot gyűjtött, azzal meg is törölközött, s rongyait amikor felöltötte, nyögdécselve lekuporodott, és nyálat csorgatott maga elé, a csontkupacra. S tette ezt holdtöltéig, hat éjszakán keresztül. A hetediken fel nem öltözött, meg sem is törölközött: harmatos lepedőjével letakarta a csontokat, majd perdült egyet, forgott hármat, s nem volt ott már más, csak a csend és a hatalmas telihold. Fényében mozogni látszott a lepedő... S ha látszott, hát mozgott is: nagy ásítozásokkal bújt elő alóla a kis királyfi.

Szebb és erősebb volt, mint valaha, bár igencsak bambán nézett szét maga körül. Mi történt...? Egy perce még lovon ült, s egy öregasszonytól tudakolta, ugyan merre találná az Örök Ifjúság Vizének kútját, erre vagy arra induljon-e, és egyáltalán: kicsoda maga, néném? A banya szavaira is emlékszik: „Szövök, amit szövök, végzek, amit végzek, édes nénéd leszek: ma királyfit eszek!” – s görbe kardot kapott elő szoknyája alól...

– A rusnya némbere! – dobbantott dühösen hősünk. – Emlékszem már! Hát nem miszlikbe aprított?!

Miszlikbe bizony: ezt mind tudjuk. Fivérei találták meg reggel.

Hogy volt, hogy nem volt azután, s miért állt a kútnál újra ép tagokkal, fikarcnyi karcolás nélkül... „Eh, boszorkányság!” – s mielőtt megfájdult volna a feje, düh ide, méreg oda, banya amoda: hogy eljött a hajnal, gyalogosan elindult a fiú hazafelé.

Kövessük-e mi is? Akarjuk-e látni az örömöt, riadalmat, akarjuk-e hallani a sikolyokat, részesei akarunk-e lenni a döbbent pillanatnak, amikor betoppan a palotába, s földbe gyökerezik a palotanép lába?

Nem, nem akarjuk. Riadalmunk volt már elég, metsző sikolyokra nem vágyunk, a testvéri összeölelkezéstől pedig – idegenhez illő módon – tapintatosan távol maradunk. Kifordulunk a fényes termekből, biccentünk a kapuőröknek, s míg átmegyünk a piactéren, hallgatjuk a nép fecsegését.

Szállást keresnünk hiábavalónak tűnik: olyan lett a város, mint a felbolydult méhkas. Ki törődne itt most étellel, itallal, megfáradt idegennel?! Csendes szobát, ágyat ki kínálna? Találunk mégis egy koszos fogadót, ahol elidőzhetünk, míg szert nem teszünk egy valamirevaló lóra, hogy odébbállhassunk. Marad hát időnk elegendő, lezárni e történetet. Hiszen nem a fásult krónikás akaratán múlik, hogy megtorpan-e a történet folyása, sőt...

„Kizökkent az Idő, ó, kárhozat...!” Még hamleti sóhajunk sem képes jellemezni a következő három nap eseményeit, melyek feltartóztathatatlanul rohantak a végkifejlet felé. Hallomásból tudjuk csupán, s amit tudunk, hideg fejjel és hideg szívvel leírjuk.

Véget nem érő örömlakomák sorozata látszott indulni az első napon. Nyárson pirultak az ökrök, folyt a bor, zengett a dínomdánom: a legkisebb apród is könyékig turkált a pávanyelvpástétomban, a legrühesebb ebnek is jutott velős csont. Ettek a testvérek, s etették kissé sápatag öccsüket, búsultak apjukon, majd összeölelkeztek, s vigadoztak estig.

Felkelt a Hold, de még szét sem nézett a fáklyalángos udvaron, amikor dörömbölni kezdett valaki a palota kapuján. Egy riadt parasztot vezetett a kapuőr a királyfiak elé, s hogy a paraszt egyre csak sapkáját gyürkélte, és asztalhoz ültetni sem hagyta magát, csak megkérdezték, mi járatban van.

– Instálom, üzenetet hoztam.

– No! – csaptak az asztalra az ifjak. – Mondjad hát: ki s mit üzent?!

– Egy életem, egy halálom, régvolt királyom fiai... az úgy volt, hogy ültünk a tűz körül...

– Mint szoktatok... – segítette tovább türelmetlenül az elakadt mondandót a legidősebb úr.

– ...Mint szoktunk minden este...

– És...?

– És... már megbocsássanak az Urak, de... no... Nagyon csend volt!

– Csend? Hogyhogy? Milyen csend?

– Hááát... én azt meg nem tudnám mondani, félek is, meg... meg csak üzenetet hoztam öregjeinktől, hogy tessenek már kijönni hozzánk, meghallgatni azt a csendet... hogy baj ne legyen...

Jó mókának ígérkezett. Röhögött az udvar apraja-nagyja, s hogy a mókát fokozzák, gyalog indult mindenki a határba, a pórnép esti máglyájához. Ott ültek a parasztok, szótlanul, mocanatlanul. Közéjük ült a fényes, jókedvű sereg, s fészkelődve, bort kortyolgatva elcsendesedtek mind: készültek a felcsattanó röhögésre, amellyel majd egymás szellemes megjegyzéseit helyeselik. Egyre hosszabbra nyúltak azonban a hallgatás percei. Kortyolatlanul csorrant ki a bor a kezekben remegő kupákból, s csak nézték egymást, mit sem értve.

– Hallják az urak? – kérdezte végül síri hangon a legöregebb paraszt.

– Mit? – sápadtak el a királyfiak.

– A csendet... – intett a sötét puszta felé az öregember.

Pattogott a tűz, rőt lángok fénye ugrált arcról arcra. Mind a pusztát figyelte. Az éjszakát. Mert mintha puszta sem lett volna már a fekete fal mögött, a tűz fénykörén kívül... Nem motozott a szél, a fűben nem neszezett bagolytól riadó egér, nem zörrent az éjszaka mélyén, magját hullatva, száraz kóró sem.

– Baj lesz ebből...

Baj is lett. Egyszerre savanyúnak tűnt a bor, odalett a mókás kedv, s mellekre nehezedett a nagy-nagy csend. Mit volt tenni, mit nem: lógó fejjel, szótlanul tértek aludni mind. S csend volt már fényes nappal is. Az elnéptelenedett palotaudvaron hallgattak a kakasok: néhány tyúk kaparászott csupán. Tétova legyek zümmögtek az üres piactéren dinnyehéjról dinnyehéjra: egy lélek sem járt az utcákon. Kitekinteni is féltek, megnézni is, nem a városfalakat mossa-e már alá a csend, s nem omolnak-e már a szélső házak, s tűnnek el, ahogy végül majd egész világuk omlik s tűnik el, a konok csend feneketlen sodrában. Gyújtani gyújtottak ugyan tüzet este is, hátha... ám minden reményük szertefoszlott, amikor egy reszkető leány váratlanul talpra ugrott, és sikoltozva, haját tépve, eszét vesztve vetette magát az éjszakába, hogy ne térjen vissza, soha többé...

Komoran lovagolt másnap a két királyfi, messzi már a palotától, a gazverte, néma úton. Ismerték a járást a régi kúthoz: ott szálltak le, csendben, a nyeregből. Fegyverük is alig csörrent. Gúzsba kötött öccsüket a vályúhoz vonszolták, földre lökték, s – mint egymás tükörképei – vértelen markukba szorítva egy-egy éles szablyát, egyszerre sújtottak le, újra és újra....

Nos, a miszlikbe aprított fiú látványát elviselni... hát, mit mondjak?! Nem neheztelhetünk a testvérbátyákra, amiért ketten háromfelé futottak... Mennyi vér, mennyi ismeretlen rendeltetésű porcogó, hártya, csont és velő, egyetlen kicsi testben... És ránk sem neheztelhet senki, ha most becsukjuk e lapokat, felmálházzuk gebénket, és elmélázva ügetünk tova a hűlő alkonyatban, előttünk az Esthajnalcsillaggal, köszönésfélét biccentve a tűz körül sugdolózó parasztoknak, kik ránk sem hederítve, jóízűt borzongva, kikerekedett szemekkel tekingetnek arra, hol mintha szél motozna, s sóhajtana a föld...

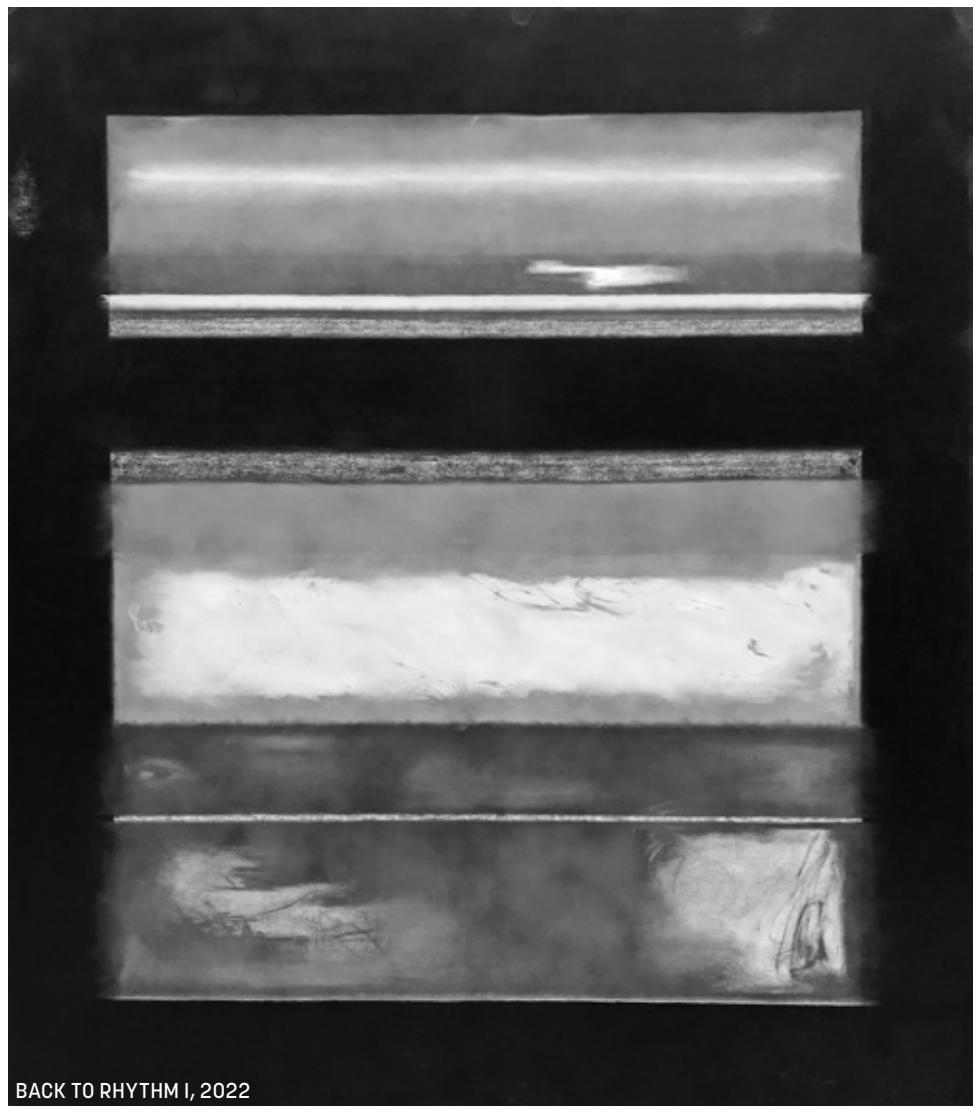

BACK TO RHYTHM I, 2022

mese

GÓLYA GÉZA

Kovács Jolánka

Volt egyszer egy fiatal gólya. Egy évben már Afrikában telelt, de nagyon megelégelte azt a telelést! Amikor a többi gólya szeptember végén ismét útra készült, ő azt mondta:

– Én ugyan nem megyek Afrikába. Túl hosszú az út oda és vissza is. És azok az íztelen afrikai békák, pfuj. Az itteniek sokkal szaftosabbak! Hát még az afrikai karmosbéka! Tavaly az egyik úgy belekarmolt az arcomba, míg a csőrömben ficánkolt, hogy még mindig megvan a nyoma. Ne legyen Gólya Géza a nevem, ha még egyszer Afrikába megyek!

– Ne okoskodj, te Géza! – szólt rá a legöregebb gólya. – Hisz ha itt maradsz, megfagysz a télen. Vagy mielőtt megfagysz, éhen halsz.

– Én ugyan nem! – csattogtatta meg a piros csőrét Gólya Géza. – Már megyek is Gólyalábú Gizellához, hátha ő befogad a házába télire.

Nevettek a gólyák, már ahogyan olyan keskeny és hosszú csőrrel nevetni lehet, mint amilyen az övék. Az idő azonban sürgetett, hát nekivágtak a hosszú útnak.

Gólya Géza is felröppent, és a falu felé vette az irányt.

Gólyalábú Gizella a falu szélén lakott, egy szép kis kertes házban. Azért nevezték el Gólyalábúnak, mert nagyon hosszú lábai voltak. Ettől lett aztán olyan magas, hogy a fejével majdnem a mennyezetet súrolta. De ezenkívül semmi baja nem volt az égvilágon, esetleg csak annyi, hogy kissé nagyothallott. Bár megesett, hogy csak azt hallotta meg, amit akart.

Gólya Géza leszállt Gólyalábú Gizella küszöbére, és csőrével megkopogtatta az ajtót. Aztán még vagy tizenhatszor megkopogtatta, mire Gólyalábú Gizella kiszólt:

– Ki az?

– Én vagyok az, Gólya Géza.

– Dézsa?

– Géza! – kiáltotta a madár.

Erre kinyílott az ajtó.

– Kérlek szépen, Gólyalábú Gizella, fogadj be engem a házadba! – adta elő kérését habozás nélkül Gólya Géza.

Gólyalábú Gizella nagyra nyitotta a szemét.

– Nahát! Azt hittem, elmentél Afrikába.

– Nem megyek Afrikába. Voltam egyszer, de nincs abban semmi jó! Inkább maradok itthon.

– Piktor?

– Itthon! – nyitotta nagyra csőrét a madár.

– És miért éppen én fogadjalak be? – vonta össze a szemöldökét Gólyalábú Gizella.

– Mert szegről-végről még rokonok is vagyunk – érvelt Gólya Géza.

– Pofonok?

– Rokonok! – mondta hangosabban a madár. – Mert neked is olyan szép hosszú gólyalábaid vannak, akárcsak egy nagy gólyának.

– Ne csúfolódj velem! – csattant fel Gólyalábú Gizella.

– Dehogy csúfolódom – magyarázkodott Gólya Géza. – Csak a gólyaszeretet beszél belőlem...

– Na jó – enyhült meg az asszony. – És mi lenne a fizetség?

– A jövő nyáron egyetlen szúnyog és egyetlen légy sem lesz a házad körül, mind levadászom.

– Ez jól hangzik – bólogatott Gólyalábú Gizella. – Na és meddig akarsz itt maradni?

– Tavaszig – vágta rá Gólya Géza.

– Havazik?

– Látod, hogy nem havazik! – emelte föl a hangját a madár. – Tavaszig!

– Hát jó – adta be a derekát Gólyalábú Gizella. – Van itt egy kis szobám, abban egy jó magas szekrény, annak a tetejére rakhatsz egy fészket.

– Ó, az csodás lesz! – örvendezett a madár.

– És mivel etetlek majd a télen? Békával nem szolgálhatok, esetleg halacskákkal...

– Biztosan egér is akad a háznál! – vetette föl Gólya Géza.

– Szekér?

– Egér!!!

– Igaz, van egy jó egérfogóm, majd fölállítom a kamrában. No, gyere be...

Így aztán a madár beköltözött a házba. Gólyalábú Gizella segített neki gallyakat behozni a kertből és az udvarból, sőt még egy fél vödör földet is. Azokból készített Gólya Géza fészket a szekrény tetején.

Az idő már szeptember végén hidegre fordult, de Gólya Gézának nagyon jó dolga volt! Nappal sétálgatott és bogarászott a kertben meg az udvaron. Amikor leesett a hó, már csak sétálgatott a kertben, mert a bogarak mind elbújtak. Aztán, ha fázni kezdett a lába, csőrével bekopogott Gólyalábú Gizella ajtaján.

Ha nem nyílt ki az ajtó, bekiáltott:

– Engedj be, fázik a lábam!

– Ázik a hátad? – hallatszott a házból.

– Fázik a lábam! – kiáltott a madár, s az ajtó máris kinyílt.

Gólyalábú Gizella apró halacskákat szerzett a helybeli halászoktól, s az egérfogóban is bennakadt időnként egy-egy egerecske, így hát nem éhezett a madár. Ha meg más nem akadt, megkérte Gólyalábú Gizellát:

– Nézd már meg, kérlek, akad-e néhány pók a mennyezeten!

– Tót?

– Pók! – kiáltotta ekkor a madár.

Gólyalábú Gizella felnézett, jobbra nézett, balra nézett, majd a szobasarkokba, felemelte szárnyát, és máris leszedett néhány pókocskát Gólya Gézának. Bizony, amióta a madár nála lakott, nem is igen mert takarítani, hogy tartalékolni tudja a gólya elégéhez a pókokat. Sóhajtozott is eleget:

– Ej, mikor lesz már tavasz!

A kamrában egyre ritkábban talált egeret az egérfogóban, így Gólya Géza lassan már csak halacskákon éldegélt. Kezdte is unni! Pókokból sohasem volt annyi egyszerre, hogy gólyához méltóan jóllakjon, hát ő is gyakran sóhajtozott:

– Ej, mikor lesz már tavasz!

Mert azt is meg kell vallani, hogy hiányoztak neki a gólyatársai. Egyre többet gondolt az afrikai békákra – igaz, nem voltak valami szaftosak, de ha jól megrágta őket, hát jól lehetett velük lakni...

És végre megjött a tavasz, vele a gólyák is. Gólya Géza megköszönte a szállást Gólyalábú Gizellának, és már ment is a társaihoz! Ó, azoknak rengeteg mesélnivalójuk volt...

Gólya Géza nem felejtette el az adósságát. Amikor eljött a nyár, reggeltől estig ott körözött Gólyalábú Gizella háza körül, vadászta a legyeket meg a szúnyogokat.

– Csatt-csatt-csatt! – csattogott a csőrével, ahogy kapkodta be a szájába a rovarokat.

Amikor már tizenhatodszor csattogott, Gólyalábú Gizella kiszólt a házból:

– Nekem most már ne csattogj!

– Az adósság az adósság! – kiáltott be Gólya Géza, és tovább csattogott a csőrével.

– Hatóság?

– Adósság! – kiáltott nagyot Gólya Géza.

Aj-jaj. Gólyalábú Gizella alig várta, hogy beköszöntsön a hideg ősz, és eltűnjenek végre a legyek meg a szúnyogok. Na meg a csattogás a háza körül.

Attól ugyan nem kellett tartania, hogy Gólya Géza azt a telet is a házában tölti majd.

Gólya Géza alig várta, hogy társaival elindulhasson a hosszú útra, Afrikába. Amikor Gólyalábú Gizella háza fölé ért a gólyacsapat, Gólya Géza külön integetett neki a szárnyaival, mert látta, hogy az udvaron áll, és a távozó gólyákat nézi. A madár még le is kiáltott neki:

– Majd hozok valamit Afrikából!

– Paprikából? – kiáltotta utána Gólyalábú Gizella, de Gólya Géza addigra már olyan magasan röpült, hogy ezt már nem hallotta.

Gólyalábú Gizellának így aztán tavaszig kellett várnia, míg kiderült, mit is mondott neki búcsúzóul Gólya Géza.

S hogy mit hozott neki?

Úgy tudom, egy karmosbékát.

Vagy nem jól hallottam?

tárca

A ZENÉLÉSRŐL

Zalán Tibor

Sok mindenféle akartam én lenni, még abban az időben, amikor az ember sok mindenféle elképzeléssel bír, de fogalma sincs a világról. Kocsis, atomfizikus, később festő, azt megelőzően pedig, rövid ideig, zenész. E közbülsőt már csak azért is el kellett terveznem, mert szüleim zenei általános iskolába járattak, ahol kötelező volt valamilyen hangszeren játszani. A zongora túl úriasnak tűnt fel előttünk, meg az se volt mindegy, hogy ahhoz otthonra zongorát kellett volna vennünk vagy bérelnünk, s nekünk akkoriban nem csak zongorára nem tellett. Olyan hangszert választottam tehát, amelyiket kölcsön lehetett kapni a zeneiskolától. A hegedű mellett döntöttem. Ezerszer bámultam meg iskolából hazafelé jövet a kettes kocsmában a cigányzenészeket, fekete ruhában, hófehér ingben, hosszú ujjakkal – biliárdoztak, várták az estét, amikor rájuk került a sor, meg a mulatozásra. Néha hegedülni is láttam őket, leginkább lakodalmakban, és az ujjaik olyan gyorsan táncoltak a húrokon, hogy szinte összefutottak a szemem előtt. Ilyen leszek én is, határoztam el. Fehér cigány. Kaptam is egy hegedűt a zeneiskolától, mellé egy szadista pesti őrültet tanár formájában, aki kéztartásjavítás ürügyén fényes vaslapocskával verte az ujjaimat, növekvő hévvel, fokozódó türelmetlenséggel, mind több fájdalmat okozva ezzel nekem.

Alapvetően tehetségtelen voltam, de nem voltak rossz szándékaim a hegedűvel. Egy idő után abba kellett hagynom a hegedülést, ez éveket jelent, és alig pár lecke haladást a kottafüzetben. Egy ideig harmonikáztam, de ahhoz is tök tehetségtelennek bizonyultam. Érdekes módon, ott is előkerült a fényes vaslapocska, úgy látszik, az abonyi zeneiskola tanárainak legfőbb módszertani eszköze a vaslapocska volt a hatvanas években. Nem ragozom, végül a dobnál kötöttem ki. Legnagyobb meglepetésemre tehetségesnek bizonyultam, pár év alatt elvégeztem egy művész- és egy jazzdobiskolát. Be is kerültem a zeneiskola nagyzenekarába, amelyik elsősorban a zenetanárokból állt. Nemes bosszú volt ez részemről a vaslapocskások felé. És eljött a nagy pillanat, amikor első rádiófelvételem részese lehettem. Mikrofonok, rohangáló nagyképű és nagypofájú fővárosi rádiósok... Intésre indultunk, otthon a rádió előtt az egész család, és fülel. Kodály Háry-intermezzójában a dobosnak egyetlen pörgetés van írva, de az nagyon fontos és jól hallható helyen. Mondhatni, helyiértéken. Erre a pillanatra várt a család. Pattogott a zene, ültem, vártam, hogy Szabó Sanyi bácsi rám nézzen, intsen a pálcájával, én meg pergessek, mint az állat. De mert nem tudtam, hogy a művészek koncert előtt rápihennek a munkára, egész délután fociztam, jól kifáradtam, meg a fellépés előtt rendesen be is zabáltam otthon. Így aztán egyre homályosabban láttam a karmesteri pálcával hadonászó kövér embert, az előttem föl-alá járkáló vonókat, s hogy, hogy nem, egyszerre csöndes, ám igen mély álomba merültem. Integethetett nekem a nagy pillanatban a Szabó Sanyi bácsi, hallgathatta a rádiót lélegzetét visszafojtva a családom, én békésen, félrebillent fejjel aludtam a dobok fölött – egyenes adásban. S nem volt tremoló ott, ahol egyedül lehetett volna!

Zenei karrierem ezzel véget is ért. A zenekarból kiraktak, a családom csak ímmel-ámmal adott vacsorát, akik tudtak róla, sokáig emlegették röhögve a szégyent. Azóta is úgy néztem a megboldogult emlékű Mezzo tévén a koncerteket, hogy titkon arra vártam, hátha elalszik valamelyik dobos koncert közben, hogy ne csak én, hogy elmondhassam, ez azért meg szokott történni mifelénk vagy szerte Európában, éppen úgy, ahogy a jégtáncosok időnként seggre huppannak a jégen.

Sinkovits Péter

Talán

másként lett volna nehezebb
így érdemtelenebb

Vészfék

ha lehet
néhány évvel korábban kiszállnék

Nyárutó

Átbillen a lombon a nyár, ág
íve hajlik, mosoly-múltú amforákon
angyalok hintáznak.

Árny lépdel az udvaron,
már nem űz szarvast a bozontos vadon.

Séta a parton

Amott hálók és dereglyék,
e csöndes tavaszi reggelen
az éjszakai halászok már hazatérőben.
Ne indulni semerre,
minden felénk közelít.

A menet

Szétcsúszott éjszakák
lázadó zenészei,
füstös kis vonaton utazunk.
Bort, kenyeret az asztalra!

Horpadás

Mint a metronóm:
beállíthatóan,
egyenletesen.

Léphaft Pál

márványkék

nagyszombat

mintha fény
szűrődne
mintha minden
mintha semmi
lenne minden
szó
hallgatás
márványkő
hideg erezetén
balzsam
halotti gyolcs
minden jel
csontfehér
mintha csend
szűrődne
mintha semmi
csak ellenfény
félelem és remény
indigószín
tüzek égnek
arcom
márványkék

RHAPSODY..., 2022

Gyetvai Balázs

Kávéfoltok

Erőltetett lélegzetek.
Erkölcstelen inhalálások
egy éjjeli forró kávé gőzében.
Biztos így gyökértelenítjük fáradt
lelkünk összeroskadását?
Vagy az összeroskadás nem is
beletörődés a jelenbe – hanem
csak üres csészénknek a rég elfeledett –
allotrop módosulataink megjelenése,
míg a víz a pultnál rotyog?
Mikor hazudunk magunknak nagyobbat,
miután rendeltünk vagy kihozatalkor?
Kósza tejgyűrűk nyugalmi állapota
a kávé tetején; nem-lett alakjainkkal
írnak láblécet. Most hanyadik oldalt
csöpögtettük le kávénkkal?

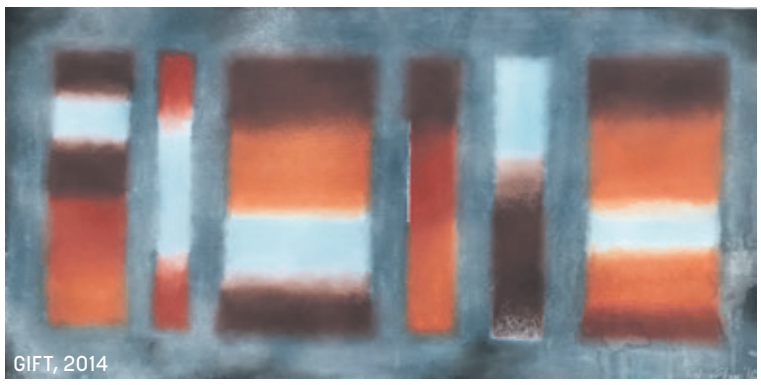

GIFT, 2014

Szomi Béla

Kié a piros?

Tündérbogaram elém állott,
és egy nagyot kiáltott:
„Apa, piros az én legkedvesebb színem.”
Kikuskám, szívem,
az nem lehet a tied,
mert már az enyém.
De apa, te nem érted jól,
a piros CSAK AZ ENYÉM, és pont.
Kedvesem, feleltem enyhén,
nem lehet a tied, mert az enyém
már, amióta ismerem magamat.
„Nem, nem akarom,
csak én, csak én
választottam ki”, rebegte gyengéden
meggörbítve gyerekajkát.
De kedvesem, nem szeretem,
ha húzod az orrodat, ajkadat,
mondtam már – enyhén,
de ha akarod,
kölcsönadom.
Ezután két napig nem
botránykodott a pirosról,
már azt hittem, hogy kifogyott
a gondból, de mit is várna
el az ember ilyen saját
fajta konok kölyöktől,
egy jóéjszakai ölelés helyett
ismét rezgett:
„És miért épp a tied?”
Azért, mert előbb
születtem
– ezzel elnyertem
további huszonnégy órát,
ami után a tréfába befogott,
és diadalmasan
fülembe harsogta:
„És előtted kié volt?”

tárca

GYÉMÁNTAJÁNDÉK

Juhász Zsuzsanna

Tőlem kekeckedhetsz, fiam. Megengedem, hogy idejárj, hogy legyen összehasonlítási alapod.

Hogy te milyen szép rendet és tisztaságot tartasz magadnál. Míg itt én elhanyagolok ezt-azt. Például a szemetes környéke tényleg ragad olykor, de lásd be, nekem is kell hely, ahol elfüstölhetem a haragomat. De mondhatnám azt is, hogy én már nem vagyok aktív korú. Öreg vagyok, túl minden lehetséges lelkesedésen. Így jogom van a luxushoz, a halogatás luxusához. De azt ne mondd, hogy demens vagyok, mert beárullak a nővéreidnek. És sajnos ők odakintről csak elszánt, kiéhezett verőlegényeket tudnának neked intézni. Azt meg én nem akarom. Különben is, kőkemény, a csontomig hatoló lelki törvények szerint hanyagolok el én itt mindent, amit elhanyagolok. És nem tartozom számadással senkinek, sőt elmagyarázhatná valaki, hogy eshetett meg mindez velem. S bár virtuális gazdagságban élek a nővéreiddel, hisz naponta többször is írunk egymásnak, nem tudom, jó lesz-e így sokáig.

És azt se mondd, hogy nem pókháló-ztam eleget, mert arra vigyáztam mindig, hogy a falfestésben ne essen kár. A hálók meghagyása miatt, bár nekem, de a kolléganőimnek is a pókháló jót jelentett mindig is. Azt, hogy van munkánk, ráadásul túlórázhatunk annyit, amennyit csak akarunk. Tudod, amikor elmentek a nővéreid, én nem nagyon szerettem itthon lenni. Nem akartam felejteni, de emlékezni sem akartam folyton. Látod, talán azért van ebben az országban annyi önkéntes, ingyen dolgozó, munka után mindenféle szövetségbe rohanó, mert sokan vagyunk. Akik nem szeretünk otthon lenni, hát tényleg. Jó dolgos nép vagyunk, bár lehet, hogy csak betonba öntjük vagy kőbe faragjuk a fájdalmunkat. Igaz, volt egypár híres építészünk is, látod.

És például a mosdó sem mindig tiszta. De az nekem szent hely, az én emlékezőhelyem. Az egyik, ahol többször jutnak eszembe a gyerekeim. Mert ott mostak fogat reggelente. És ott lehetett jó nagyokat csulázni legálisan. És köptetek is jó nagy, szívből jövő, haragos, fogkrémes köpeteket mindenfelé. Én pedig sosem szóltam érte. Hogy is szólhattam volna, örültem, hogy nektek van egy hely, ti találtatok magatoknak helyet. A lázadásra, a reggeli füstölgésre a poroszos nevelés miatt. Ami ráadásul a rendszerváltás miatt keveredett a versenyistállók szagával. Hát nem volt könnyű nektek, a szabályok megkötöző dzsungeléből kellett volna kitörnötök. A többiek közül, valamiféle extra zsenialitással vagy kreativitással. De tényleg, ahogy egyre inkább ösztönöztek, szapultak, dorgáltak, szidtak benneteket, annál magasabbra fröccsent a fogkrémes víz. Csúnya, véres vadkapitalizmust csináltunk, és hiába telt el harminc év, még mindig az erősebb kutya baszik, nincs egyéb, más törvényünk, látod-e.

És nem is tudod, a gyulladt mellem alját is elhanyagoltam. Csak második vagy harmadik nap után kentem be, látod. És hiába vagyunk gyógyító nemzet is, hullunk, mint ősszel a legyek. Csöndben, észrevétlen és tömegesen. Mert hiányzik belőlünk az önmagunkat megtartó hit. A testünk épségét folyamatosan szemlélő angyaliság. És naná, hogy nem hiszünk semmiféle őrangyalban. Pedig a szüleink szerettek bennünket, csak nem voltak jelen az életünkben. Nekik megvolt a jóféle, megtartó óvodájuk. Gyár, üzem, termelőcsoport, ahol jól érezték magukat. Ott sem voltak, ha valamink bibis lett. Én nem is ismertem ezt a szót gyerekként. De rátok már vigyáztam. Az őrangyalt kihagytam ugyan a nevelésetekből, de egyébként meg sosem hagytam válasz nélkül a testi bajaitokat. Te már-már hipochonder lettél, pedig kicsiként vasgyúró voltál. Csak aztán rájöttél, hogy a testi bajok kimentenek mindenhonnan, azokon nem fog semmilyen iskola.

Így esett, hogy te itthon maradós lettél. Én meg kijárós, mint egy nem ivartalanított macska. De nem is baj, mert mindegy, hol vagytok, a ti nemzedéketeknek mi már nem tudunk semmi hasznosat mondani. A ti új világotokban mi elavultnak számítunk. Mi már nem mondhatjuk nektek, hogy örülj, hogy öreganyámnak szólítottál. Mert nincs a kezünkben semmi, semmi varázseszköz. És a fejünkben se semmi, de semmi varázsszó. Még azt sem mondhatom, hogy légy jó, mert ha tényleg jó leszel, te leszel az első, a legbalekabb balek. Az, akit legelőször dobnak ki a mentőcsónakból. Ha kilukad.

De azért képzeld, van, aki visszanéz és visszaszól abból a szép új világból, ahol éltek. Nem is mondtam neked, hogy egy büfésfiú elmondta nekem. Hiába cicegte le a barátnője, hogy hol nem szólnak rá az emberekre a rendőrök.

Ez a srác elmondta, hol nem zavarnak el, ha koldulsz, hisz tudod, ez tiltott.

De ő elmondta nekem a helyet, a mentsvárába invitált. Ott adott helyet, ahova ő is jár hétvégente, mert a fizetés nem elég.

De csak azért is átdobta a barátnője feje fölött a mentőövet nekem.

És naná, hogy úgy elérzékenyültem, hogy meg sem jegyeztem, hol van ez a hely.

Mondom, kisfiam, nem vagyok én már életre való. Erre az életre biztosan nem.

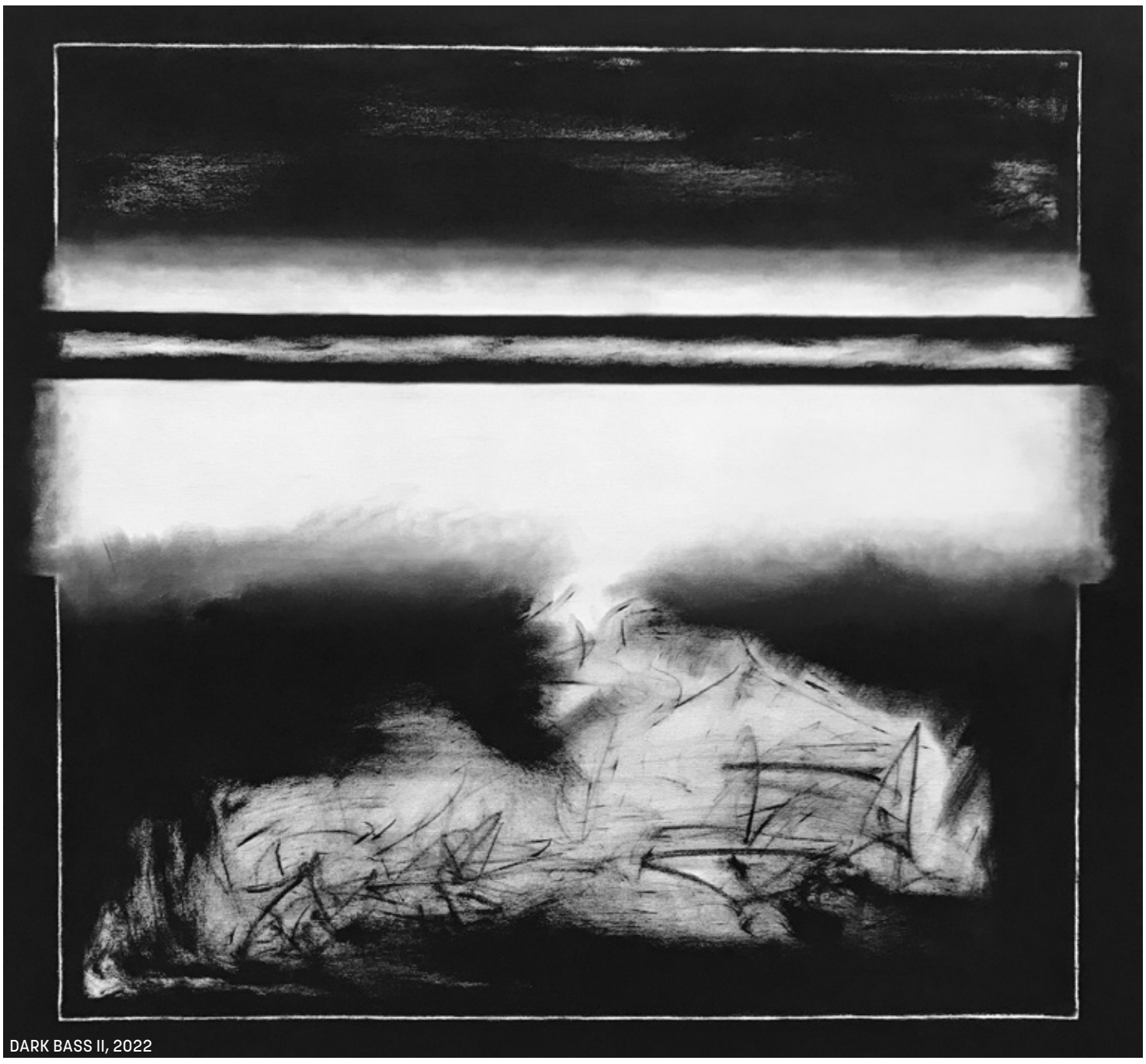

DARK BASS II, 2022

vers

Antalovics Péter

entrópia

millió fényévre a lüktetés
középpontjától mindannyiunkra
ugyanaz a halál vár. fekete,

szürke, ibolya, lila, azúr, kobalt,
türkiz, opálkék, zöld, sárga, piros,
vörös és égő fehér a születés,

fehér az üres idő, fehér az elmúlás;
tiéd lehet az út összes árnyalata.
egy hullámzó spirálkar szélén

lebegsz az irányítás illúziójában:
csak elméd tartja össze, amit
széthullásra ítélt az entrópia,

szereteted képzelete semmire sem
elég. az eseményhorizont mögül sem
várhatsz segítséget: itt sosem

létezett a megváltók, próféták, szentek
világa. húsodból elpárolog hited,
mint nyáron a hajnali harmat. léted

csak az anyagban folytatódik, míg
a síkokat egymásba hajlítja a téridő,
s lelked fraktálok örvényébe vész.

napvihar

azon az éjszakán
a város fölé nőtt
városban sétáltam,
és emberek helyett
ködlő körvonalakat láttam,
foszló felhőket láttam,
és semmit sem értettem
belőlük, magamból,
mert eltévedtem
a lehetőségek
labirintusában.

egyetlen hasadó pontból
figyeltem, kapaszkodtam
a mostba, idegen érzéssel
a billenő állomáson,

élve átjutni a túlra
vágykép volt,
kényszereim ketrecét
szeretve szorongtam,
féltem a napvihart,
az elmén kívüli
térbe lógott
a létközi semmi,
el akartam oda
és mégsem
akartam menni.

az űr beleszakadt
saját mélységébe,
hideg szél a fülben,
a száguldástól
hamar felejtettem
a létfa alsó lombját,

időn kívüli tudatom
jelenben haldokló
tudatomra ébredt,
nem volt már
szándék a szenvedélyre,
nem voltak tények,

végül távolabb úsztam,
vetődtem vakító partokra,
majd a legmélyebb mélybe,
ahol távoli titok fénylik,
fénylik elszakadva
mindenek rejtélye.

képzőművészet

PULZÁLÓ PASZTELL

Lázár Tibor

Mint minden emberi tevékenységben, a művészetben is léteznek berögződések. Habár a művészet jelleménél fogva önreflexív, állandó az önvizsgálat, mégis kialakulnak azok a megszokások, amelyek idővel megkövülnek, és ahelyett, hogy az eligazodásban segítenének, egy idő után inkább már súlyként ülnek ránk, és a továbbhaladást nehezítik.

Az egyik ilyen gondolat az „igazi" képzőművészeti alkotást kívánja meghatározni. A skála egyik végletében a már-már fényképszerű ábrázolásmódot találjuk, ahol minden hajszál, az összes pórus vagy csillanás tűpontosan megfestett. Ezeket az alkotásokat nevezzük *trompe l'oeil*nak, szemet becsapó képzőművészeti alkotásnak, amely végtelenül realisztikus és illuzionisztikus. A másik elgondolás mindezt puszta mesterségbeli bravúrnak, nem többnek, mint kézügyességnek tartja. E szerint a nézet szerint a művészet lényege teljesen láthatatlan. Az egész valahol ott kezdődik, amikor elkezdünk elhagyni minden felismerhető motívumot, amivel megérkezünk a nonfiguratívba, az absztrakció területére. Ez a két egymással szemben álló nézet, ami a képzőművészeti alkotás formai megjelenését boncolja, számomra teljes egészében eldönthetetlen, mert mindkét meglátás teljesen legitim és érvekkel alátámasztható. Saját meglátásom szerint (természetesen lehet velem vitatkozni) mindkettő 100 százalékban „igazi", még akkor is, ha egymásnak nagyon sokszor homlokegyenest ellentmondanak. A művészet állandóan változó jelenség. Nem létezik egy előre kijelölt hely, ahová meg kell érkeznie, ahol majd pontot tehetünk a végére, és kijelenthetjük, hogy befejeztük a munkát. Ugyan vannak időszakok, amikor azt gondoljuk, hogy végleg kifeszítettük a húrt, és már minden lehetséges falat átütöttünk, de amikor a fal lerombolásával keletkezett por leül, és ismét alaposabban szét tudunk nézni, rá kell jönnünk, hogy egy újabb fal áll előttünk.

Kókai Eléna ezt a falat már rég lerombolta, ha egyáltalán létezett benne ez a mentális vagy fölfogásbeli akadály. Ha művészünket megkérdeznénk, hogy akkor melyik lenne az „igazi", a *trompe l'oeil* vagy az absztrakció, nem is értené a kérdést, hiszen mindkettő univerzális értékeit ugyanúgy használja. Eddigi munkái között egyaránt megtalálható a realizmus és az absztrakció. Általában a skála egyik vagy másik végletét választja, és érdekes módon a kettő egymással ritkán keveredik, hibridekből eddig még nem sok jött létre, bár sohasem tudhatjuk, mivel fog bennünket legközelebb meglepni. Mivel művészünket lassan tizenöt éve személyesen ismerem, és követem festészetének alakulását, bizonyossággal kijelenthetem, hogy ezek a választások sohasem esetlegesek, hanem megtervezettek.

Ennek az írásnak az apropóját a Szabadkai Kortárs Galériában megrendezett önálló kiállítás adta, amelyen a művésznő és a kurátor, Miroslav Jovančić úgy döntöttek, hogy az utóbbi hónapokban keletkezett, javarészt nagy méretű, absztrakt, pasztellkrétával megfestett vásznakat mutatják be. Több munka is kifejezetten erre az alkalomra készült. A pasztellkrétában is megtalálható egyfajta kettősség. Egyaránt lehet festőanyag, amikor felületeket hozunk létre, és rajzeszköz, amikor vonalakat húzunk vele. Eléna ennek az anyagnak mindkét tulajdonságát használja. Nála végeredményül festményeket kapunk, amelyeket érdemes közelebbről és távolabbról is szemügyre venni. Közel hajolva láthatjuk a kréta által kialakult, érzékenyen, bársonyosan ható felületeket, néhány véletlenszerű vonal kíséretében, amely a gondosan kimért és elhelyezett monokróm felületeket kellő spontaneitással ellensúlyozza. Messzebbről nézve már a felületek pulzáló játéka hat ránk. A kiállítótérbe lépve vibráló és erőteljes vizuális élmény fogadja a látogatót. Nem véletlen a cím: *VIBES-hangulatok*. A kiállítás érdekességét az is növeli, hogy Bakos Anita munkáit is láthattuk a galéria felső szintjén, hol elkülönítve, hol elvegyítve tekinthettük meg a két művésznő vásznait. Ezzel pedig a két alkotó közötti párbeszédet, eltérő kifejezésmódjukat és a festészetről alkotott merőben más elképzelésüket is élvezhettük.

NO! 4, 2019

Kókai Eléna az újvidéki Művészeti Akadémia festő tagozatán fejezte be tanulmányait. Eddigi pályafutása alatt egész sor eltérő területet érintett. Absztrakt munkáiban nem rejti véka alá Mark Rothko (1903–1970) iránt érzett rajongását sem. A lett származású amerikai képzőművész a második világháború után kiteljesedő absztrakt expresszionizmus megkerülhetetlen alakja. Annak inkább a csendesebb, líraibb, olykor meditatív hangját képviseli. Emblematikussá vált, nagy méretű vásznaira a nagy, monokróm felületek jellemzőek. Talán nem meglepő módon a háború okozta még mindig friss élmények, a nyugati kultúrában való mélységes csalódás terelte az amerikai absztrakt expresszionisták érdeklődését a keleti, közöttük a buddhista tanok iránt. Ezek a tanítások behatóan foglalkoznak az emberi lét- és elmeállapotok megfigyelésével és értelmezésével. Elénától sem áll távol ez a fajta gondolkodás. Ha nem is éppen ezen a vonalon indul el, a pszichologizálást testközelből érezhetjük a festményeket szemlélve. A másik nagy hatást gyakorló művész viszont már közvetlenül Keletről érkezik. A japán Hirosi Szugimoto (1948) a fotóival hatott művészünkre.

Ajánlom, hogy most olvassuk el a munkák címét is, még akkor is, ha most ezzel a cikk olvasását szakítjuk meg. Ez már az utolsó fejezet, a szem könnyedén visszatalál IDE. Láthatjuk, hogy Elénának sok képzőművésszel ellentétben nem esik nehezére a címadás, hiszen pontosan tudja, mit szeretne tudatni velünk. Az elnevezések között találunk kifejezetten „zenéseket": *STEREO*, *ENTRÉE*, *DARK BASS*, *BACK TO RHYTHM*, *MAD PAGANINI*, *SILENCE*... Ha eddig még csak lappangva éreztünk egy belső mocorgást a képek láttán, akkor már biztosak lehetünk, hogy ez nem véletlen, hanem az alkotóval való egy VIBEra, hullámhosszra való kerülés első „tünete".

RAGTIME, 2022

képzőművészet

NOTTURNO, 2022

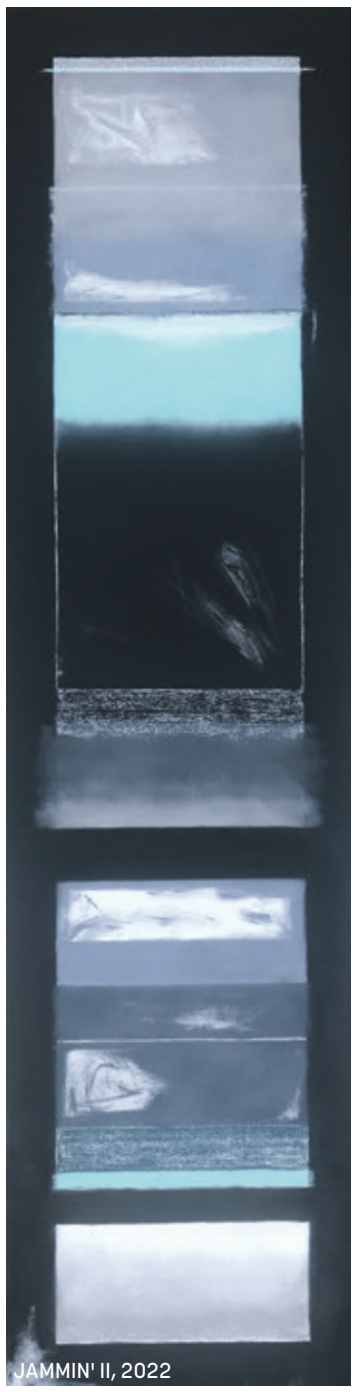
JAMMIN' II, 2022

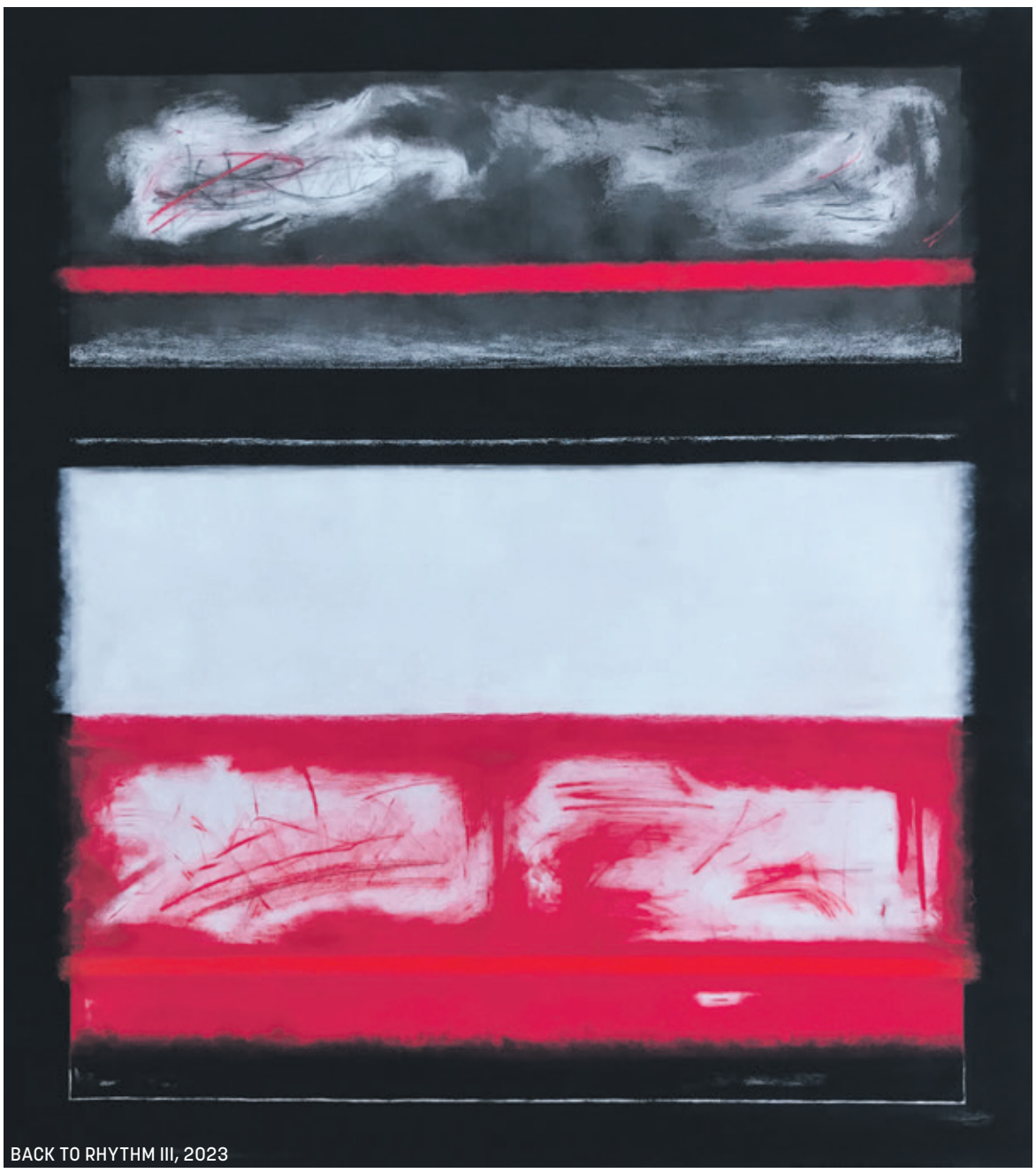
BACK TO RHYTHM III, 2023

kókai eléna

1972
Zenta

Tanulmányait az újvidéki Művészeti Akadémián 2000-ben végezte el, festészet szakon, Dušan Todorović osztályában. 2008 óta rajz- és festészettanár a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnáziumban.

Önállóan Újvidéken és Zentán állított ki, valamint számos csoportos tárlaton: Újvidéken, Zentán, Topolyán, Szabadkán, Szegeden, Szentendrén, Budapesten és Brežicében. Számos művésztelepen vett részt: Zentán, Bácskossuthfalván, Palicson, Szentendrén, Budapesten.

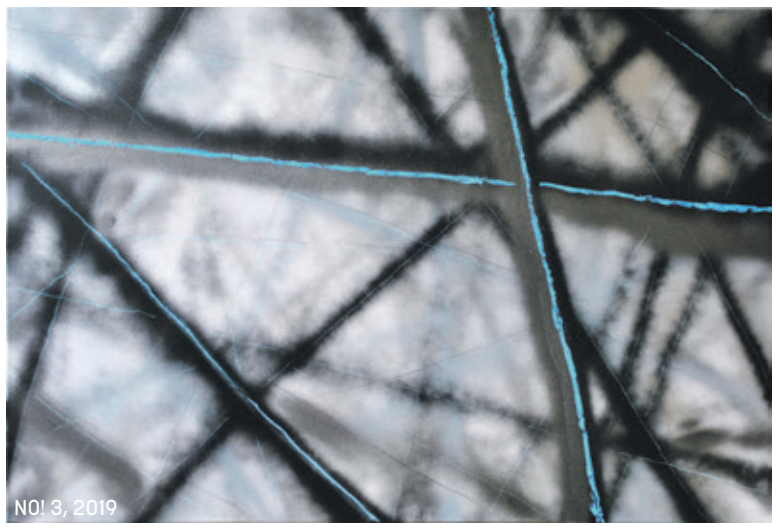
NO! 3, 2019

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
Bence Lajos (1956) költő, publicista (Lendva)
Czini Zoltán (1985) tanár (Nagybecskerek)
Csík Mónika (1978) költő, író (Szabadka)
Fehér István (1960) író, értékesítő (Magyarkanizsa–Hódmezővásárhely)
Fekete J. József (1957) író, kritikus (Zombor)
Gyetvai Balázs (2004), a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Zentagunaras)
Jódal Rózsa (1939) író (Újvidék)
Juhász Zsuzsanna (1958) író, költő (Budapest)
Klemm József (1954) költő, újságíró (Újvidék)
Kovács Jolánka (1958) író, műfordító (Muzslya)
Lázár Tibor (1980) festőművész, pedagógus (Zenta)
Léphaft Pál (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)
Lódi Gabriella (1978) tanár (Topolya)
Madár Anikó (1984) újságíró, szerkesztő (Újvidék)
Maurits Ferenc (1945) képzőművész, költő (Újvidék)
Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
Reisinger János (1954) irodalomtörténész (Budapest)
Sinkovits Péter (1946–2023) író, költő (Zenta)
Szomi Béla (1960) zeneszerző, költő, pedagógus (Mengeš)
Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
Zalán Tibor (1954) író, dramaturg (Budapest)

Lapszámunkat **Kókai Eléna** alkotásaival illusztráltuk.

NOÉ BÁRKÁJA

Tóth Eszter Zsófia

Épp készülődtem. Egy filmes projekt megbeszélésére mentünk volna a férjemmel. Felvettem a piros bőrdzsekimet, amikor megszólalt a mobiltelefonom.

– Baj van – szólt bele a telefonba a férjem.

– Baleset ért? – kérdeztem. Nálunk a baj azt jelentette, hogy az egészségünkkel van gond, azonkívül megoldottunk mindig mindent.

– Nem – mondta ő. – Verát választom, immár véglegesen. Már csak a cuccaimat összepakolni megyek haza. A megbeszélésre telefonáltam, hogy külön megyünk.

Elsötétült előttem a világ.

– Hogyan? – ennyit tudtam kérdezni.

– A hogyan az már mindegy – mondta a férjem. – Te is tudod, nem ment. Mikor menjek a cuccokért?

– Holnap délelőtt, amikor mi nem leszünk itthon.

És letettem a telefont. Mintha kígyó szorongatta volna az egész testemet. Lementem az utcára, hiszen indulnom kellett a megbeszélésre. Felhívtam anyát.

– Anya, baj van.

– Mi a baj, kislányom? Beteg az unokám?

– Nem, most hívott fel a férjem, hogy végleg elmegy.

– Micsoda? De hát egyszer már visszajött. Aki egyszer visszajön, úgy gondoltam, az már nem megy el soha többé. Ne haragudj, kislányom, hogy azt mondtam neked, miután visszajött, hogy kitombolta magát, és nyugalom lesz végre nálatok. De tudod, mit? Viszek valamit délután az unokámnak, ami talán segít.

– Jó, anya – ennyit tudtam kinyögni. És letettem. Odaértem a megbeszélés színhelyére. Akkor jutott eszembe, hogy anyát nem kérdeztem, hányra jön. De végül is mindegy, délután, amikor a fiam hazahozom az oviból, örülök, ha nem fogok folyamatosan sírni, és otthon leszünk.

– Elég furcsa telefonunk volt – fogadott a megbeszélés vezetője.

– Mire gondol? – kérdeztem aggódva, mert a munka izgalmasnak tűnt, nem akartam elveszíteni.

– Felhívott a férje, hogy most már nem az ön férje, és külön jön a megbeszélésre. Kicsit csodálkoztunk, ennyire gyorsan nem lehet elválni. Na de végül is mindegy, ez nem az én dolgom – igazította meg a középkorú, rövid hajú, szemüveges nő a vajszínű kiskosztüm kabátját. – Dolgozzunk.

A munkát nem vesztettem el – gondoltam magamban. Az jó. Mert amikor először elhagyott a férjem, megtapasztaltam, az egyedülálló anyaságban a legkeményebb, hogy rengeteget kell dolgozni, egyedül kell előteremteni mindazt, amit két ember szokott.

Délután hallottam, ahogy anyám zörög a zárban a kulcsával. Már otthon voltunk Alexszel. Anyám belépett, egy nagy csomagot tartott a kezében. Közben a fülembe súgta:

– Már megmondtad neki? Az én drága kis unokámnak?

– Még nem, anya, inkább megvártalak.

– Akkor mondd meg most, essünk túl rajta.

Alex épp autókból épített egy hosszú sort, amely már az előszobától a nagyszobáig elért. Gyönyörű szőke haja repkedett a fejecskéjén.

– Alex – kezdtem bele –, az a helyzet, apa elment, most már végleg, Vera nénivel.

– Hova mentek? – kérdezte Alex.

– Vele fog élni, nem velünk.

– Anya, egyszer már volt ilyen – mondta Alex. – Vissza fog jönni, meglátod.

Közben anyám jött, mit jött, repült be a szobába, kezében a csomaggal:

– Alexkám, nézd, mit hozott a nagyi neked! Ami meg apádat illeti, itt vagyunk, én és anya, mi mindig veled leszünk.

Alex izgatottan bontotta ki a csomagot. Noé bárkája volt, műanyagból. Egy csodálatos hajó, úgy kialakítva, hogy Noét és az összes állatot ki-be lehetett rakosgatni, vagy a fedélzetre is feltenni.

Alex ugrált örömében.

– Alex, azért hoztam pont ezt neked, mert ez a játék szimbolizálja, hogy nekünk is sikerülni fog túlélni, édesapád nélkül is. Tudod, van az a bibliai történet, amikor jött az özönvíz, Noé a bárkával és az állatokkal túlélte.

– Nagyi, add ide, légy szíves, a varjút – mondta Alex.

– Tessék – és belemerültek a játékba, és akkor megéreztem, hogy menni fog minden.

Tizenkét évvel később ott álltunk Alexszel a kórházban, anyám halálos ágyánál. Már mindketten tudtuk, nem fog hazajönni. Beszélni nem tudott, csak sóhajtott, néha bólogatott és sírt.

– Anya, azt hallja nagyi, amit mondok? – kérdezte Alex.

– Szerintem igen – válaszoltam.

– Anya, és mit mondjak neki?

– Bármit, amit szeretnél.

– Jó.

Alex kicsit gondolkozott, közelebb lépett anyám ágyához. Közben, mint a filmekben, pityegett mögötte az orvosi műszer, anyám ütemes szívverésével.

– Nagyi, nagyon szeretlek. Köszönöm, hogy a nagymamám voltál – kezdett bele a már majdnem felnőtt fiam. – És tudod, nagyi, mi jutott most eszembe? A Noé bárkája, amit akkor hoztál, amikor apa elment, végleg. És milyen szuper ajándék volt az, nagyi.

– Anya, most többet nem tudok mondani – lépett hátrébb a fiam.

– Jól van – mondtam neki –, ez gyönyörű volt.

Közben folytak a könnyeim.

Hazafelé menet, a csikorgó januári fagyban arra gondoltam, ha hazaérünk, megkeressük a Noé bárkáját. Most újra szükségünk lesz rá.

DARK BASS I, 2022

A SZARVASAGANCS

– Kislányom, nézd, felteszem a szarvasagancsot az előszobafal tetejére.

Apa ünnepélyes arcot vágott. Az új lakásban laktunk már, és apa saját kezűleg készített egy divatos, lambériázott előszobafalat. Annak a tetejére tette fel éppen a szarvasagancsot.

– Apa, honnan van ez az agancs? – kérdeztem.

– Ez még Losoncról. Túlélte a történelem viharait, ha nagyobb leszel, elmesélem, hogyan.

– Apa, meséld el most! – kérleltem.

– Klárikám, óvodásoknak nem való ez a történet. De megígérem, el fogom mondani.

Nézegettem onnantól kezdve az agancsot az előszobafalon. Nagyon tetszett. Állandóságot, biztonságot jelentett az életünkben.

– Mit szólnál, ha elmennénk kirándulni Losoncra? – kérdezte anyát apa sok évvel később.

Kiskamasz voltam akkoriban, épp vállalati beutalóval Miskolctapolcán voltunk.

– Nem is tudom – mondta anya.

– Innen nincs messze – folytatta apa. – És megnézzük a házat, ahonnan el kellett jönnötök.

– Ó, a ház.

Anya arca felhős lett.

– Mindig azt mondta nagymamám, nagy ház volt, és ott mindenünk volt.

– Bemegyünk a házba is – mondta apa.

Így hát felkerekedtünk Losoncra. Ott álltunk aztán a ház előtt.

– Mi itt laktunk – kezdett a történetbe anya. – Karonülő kisgyerek voltam, amikor kitelepítettek innen.

– Choď preč – menj innen el! – mondta mérgesen egy szlovák nő, az új tulajdonos. És becsapta a kaput.

Mi ott álltunk, anya sírni kezdett. Apa vigasztalta.

– És mi is volt azzal az agancscsal? – tettem fel gyorsan a kérdést, hátha anya abbahagyja a sírást. De nem hagyta. Így apa válaszolt:

– Tudod, Klárikám, ez magyar föld volt. Itt élt édesanyád kisbabakorától egészen addig, amíg ki nem telepítették őket. Csak 50 kilót hozhattak magukkal. Még szerencse, hogy Zsófi mama betuszkolta a csomagba anya babáját és a szarvasagancsot. Pedig falhoz állította őt a szlovák csendőr, de ő ragaszkodott hozzá, hogy elhozza ezeket a tárgyakat.

– Apa, azt mit jelentett, hogy kitelepítés?

– Jóformán egyik napról a másikra össze kellett csomagolniuk, és itt hagyniuk mindent, csak amiatt, mert magyarok. Új életet kellett kezdeniük.

– És anya, te mire emlékszel? – fordultam anyához, aki hüppögött.

– Sok mindenre nem, karonülő kisgyerek voltam. Arra igen, hogy mindig ezt a házat emlegették, nagyapám és nagyanyám. Itt volt a boldogság. Menjünk is innen, ez csak rosszat hoz ránk.

Amikor tizennégy éves lettem, új lakásba költöztünk. Apa úgy hozta át a szarvasagancsot, mintha porcelánból lenne, és tette ismét fő helyre az előszobafalra. Ugyanúgy a régi fényében pompázott.

Harminc év telt el. Anyának a halála előtt nagyon régi történetek jutottak eszébe, és olyanokat is elmesélt, amit addig még soha:

– Kislányom, amikor kitelepítettek, velünk volt ám a dédmama is.

– Tényleg, anya?

– Igen, gondolj bele, szegény idős asszony. Milyen gyászos menet lehettünk mi, én a karonülő, a bátyám, a nővérem, Zsófi mama, a nagyszüleim és a dédmama. Ráadásul aztán a nővérem mindig azzal zrikált, hogy nem volt elég, hogy kitelepítettek bennünket, még engem is vinni kellett, mert nem bírtam már menni a vagonhoz, sírtam, hogy vegyenek fel kézbe. De hát, Klárikám, mit tehettem volna? Kicsi voltam.

– Jól van, anya, ne izgasd fel magad! – mondtam neki. – Ez már elmúlt, itt vagyunk.

– Kislányom, nemsokára megyek úgyis apádhoz, érzem, ahogy hív már engem odaátra. De mi lesz akkor veletek? Mi lesz az unokámmal? Segíteni szeretnélek benneteket, úgy, ahogy eddig is.

Anya szívós és fürge asszony volt, nagymamaként is, amíg le nem döntötte a lábáról egyik napról a másikra a betegség.

– Ne aggódj, anya, minden rendben lesz – ennyit tudtam kinyögni. Arra gondoltam, el sem tudom képzelni, milyen lesz anya nélkül.

Két hónappal később ott álltam a megüresedett, elárvult lakásban. Csengettek. A lomtalanító volt az, akit azért hívtam, hogy anyám régi bútorait elvigye.

– Nahát, mennyi kacat! – lépett be a férfi a lakásba, és végigpásztázta anya könyveit, ékszereit.

– És már ne is haragudjon – folytatta –, de ez a szarvasagancs, ez röhej. Hogy néz már ki?

Csak gyűlt, gyűlt bennem a fájdalom, majd azt mondtam neki:

– Menjen innen! – belenéztem a szemébe, és eszembe jutott Zsófi mama, ahogy szembeszállt a szlovák csendőrrel.

– Jaj, ne vicceljen – váltott át simulékonyba a lomtalanító férfi. – Ma már mindenki kiürítteti a lakását. Magának sem véletlenül javasoltak engem. Egyszerű, gyors megoldást kínálunk. Egyenként tervezi akkor átnézni ezt a sok-sok vackot, szarvasagancsostul?

– Kérem, menjen, nem kötünk üzletet! – közben azt éreztem, megszállt Zsófi mama egykori ereje.

– Kár volt magára pazarolnom a drága időm – hátrált ki az ajtón dühösen a férfi. Én pedig álltam, felnéztem a szarvasagancsra. És biztos voltam benne, hogy ott fog maradni, megvédeni bennünket minden rossztól az előszobafal tetején, mindig.

esszé

PETŐFI KÖLTŐI ÖRÖKSÉGE

Reisinger János

1847. március 15.

Fejezetünk címe nem elírás. A következő év március idusát, közepét még előre nem láthatta senki, ez év e napján viszont Emich Gusztáv kiadó és könyvkereskedő 30 legnagyobb oktáv formájú ívben, 537. lapján az *Egy gondolat bánt engemet* záróversével, kemény, erős és simított velinpapíron, egy kötetben, a költő acélba metszett képével megjelentette Petőfi Sándor *Összes Költeményei*t. Az eddigi kiadók annyi silány ponyvafüzete után ezt a kiadást valóban ünnepivé tették. A belső címlap hátlapján az 1847. január 1-jei vers, a *Szabadság, szerelem!* mottóul választott sorai álltak. A következő lapon pedig az ajánlás:

Tisztelet és szeretet
jeléül
Vörösmartynak
ajánlva
a szerző által.

A pesti sajtó azonnal válaszolt. A Honderű ízléstelenül élcelődik. A Szépirodalmi Szemle nagyképű akadékoskodással támadja. A Pesti Divatlap agyonhallgatja egykori munkatársát. Az Életképek főmunkatársáról hírveresszerűen, de igazságra ráhibázva állítja: *„még nem jelent meg magyar könyv oly pazar pompával”*.

A megjelenés másnapján a Nemzeti Körben is estélyt tartottak. Szónokolt Kazinczy Gábor és – rekedtsége ellenére – Vörösmarty, aki azután közkívánatra elmondta *Az országháza* című versét. Majd Petőfi következett *A nép nevében*, a *Dalaim* és egy harmadik költeménye elmondásával (erről nem maradt feljegyzés). Ezután Egressy Gábor oly nagy hatással mondta el *Az őrült* című Petőfi-költeményt, hogy ismételtetni akarták (az idő éjjeli előrehaladására való tekintettel azonban ennek a kívánságnak nem tett eleget). A fővárosiak mellett vidéki résztvevők is nagy számban jelen voltak a teremben.

Szelestey László az Életképek március 20-ai számában ezt írta az alkalomról:

„Mit írjak Petőfiről? hogy meg ne sértsem írói tehetségem korlátoltsága által azon isteni érzelem magasztosságát, mely iránta lelkemben él! Petőfi! nagy eszmék vannak e névhez csatolva, melyek mint igaz gyöngyök hullámozzák át a világot, melyet ő hatalmas lángesze által nekünk alkotott. Hol állunk most a múlt időkhöz képest? Azon időkhöz, midőn nagyján idegen tengerből szedtük a gyöngyöket, idegen kertből nemesítettünk virágokat, idegen honból szívtunk levegőt, lelkesedést a művészetnek? Ki adott, uraim, költészetünknek saját nemzeti bélyeget? Ki vezetett el nagyrészt az émelygős külízléstől? ki tekintett be a nép életébe, hogy örömeink és fájdalmaink szavakat adjon, s az isteni szikra hatalma által fölemelje a hangot, melyet ők értenek, s az érzést, melyet ők érzenek? Oh uraim, ne hagyjátok elmondanom: érdemeinek leírásával csak sérteném azok nagyságát. Ti, kik értitek s felfogni bírjátok, jól tudjátok, ki ő? Vigyázzatok, s látni fogjátok, ki fog lenni még!

Akik vidékről jelen voltak, vetekedve siettek megismerni Petőfit és átölelni: e perc egy életboldogságot ért.”

Minderről pedig ma aligha tudnánk, ha Frankenburg Adolf nem örökítette volna meg a Koszorú 1880. IV. számának 195–197. lapján, s Hatvany Lajos ne tette volna közzé az *Így élt Petőfi* II. kötetének 76. lapján.

A kötet fogadtatása?

Háromezer példány jelent meg. (Petőfi 500 forintot kapott érte, a Hazánk című lapban is dolgozott, azért évi 180 forintot kapott.) A kötet, úgy látszik, jól fogyhatott, az év közepén Emichnek örökáron eladta 1847-ig írt verseit három részletben fizetendő, 1500 forintért.

Szabadság, szerelem…

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.

(Pest, 1847. január 1.)

Petőfi magyar költői példaképei

Petőfi nem rendelkezett oly gazdag névsorral, mint Arany, Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila. Igaz, ez utóbbiak is csupán három-négy jeles elődöt tartottak számon költészetünkből. Arany János Zrínyit, Katona Józsefet, Ady Petőfit és Vajdát, Babits Vörösmartyt, Aranyt, Komjáthy Jenőt stb. Ez a névsor Petőfinél: Gvadányi József, Csokonai, Kölcsey, Vörösmarty.

Gvadányit – ezt a napjainkra már teljesen elfelejtett poétát – ízes magyar nyelvéért becsülte. Olvassuk csak:

A régi jó Gvadányi

Kegyelmednek már rég pihen a pennája,
Kegyelmednek régen megnyílt a sír szája,
Hol békességgel a föltámadást várja,
De még most is kedves nekem a munkája.

Nincs abban sok cifra poétai szépség,
De vagyon annál több igaz magyar épség,
S nagy mértékben aztat bélyegzi elmésség,
Azért is olvasni lelki gyönyörűség.

Sok számos poéta vagyon mostanában,
Fogyasztják a tintát nagy Magyarországban
Sokan, de nem írnak úgy, mint hajdanában
A kegyelmetek jó régi világában.

Ember azt sem tudja, hol tanultak nyelvet?
Beszédjek, nem tudni, magyar-e vagy német?
Magyar konstrukció végkép elenyészett,
S nagy szomorúsággal lehet nézni eztet.

Szomorú dolog ez s valóságos csúfság;
Gyötri lelkeiket gyalázatos hívság,
Hívságtól üldözve a kalamust fogják,
S édes anyánk nelvét szörnyen megrongálják.

Illendőképen aki nem tud beszélni
És fundamentomos magyarsággal élni,
Ki kellene minden olyat küszöbölni,
Nem kellene hagyni magyar nyelvet ölni.

Ha kegyelmed mostan sírból föltámadna,
S ilyen magyarságot könyvekből olvasna:
Élni, jól tudom, hogy nem igen kívánna,
De halottaihoz újra visszaszállna.

Nyugodjék kegyelmed csendes békességgel!
Appetitusomat ha korcs magyarok el-
Rontják: mulatok a kegyelmed könyvével,
Könyvének igaz magyar beszédjével.

Pest, 1844. július–augusztus

Egyszerre költői és humoros nyelvi remeklés, mint a *Hírös város az Aafődön Kecskemét* vagy épp a *Csokonai*. Magáért beszélő költemény, mely egyszerre díjazza a régebbi magyar irodalom észszerűségre törekvését és bírálja vele közvetetten a korabeli keresettségét, kimódoltságát. Mindenképpen üde színfolt Petőfi lírájában.

Csokonaitól magatartást, fellépést, a nyelv még bátrabb kezdését tanulta el. Róla szóló anekdotikus versén kívül egyébként csak a *Tompa Mihályhoz* egyik sorában említi.

Csokonai

Egy kálomista pap s Csokonai
Egymásnak voltak jóbarátai.
Kilódul egyszer Debrecenből
S a jóbarát előtt megáll,
S: ihatnám, pajtás! így kiált föl
Csokonai Vitéz Mihály.

„No, ha ihatnál, hát majd ihatol,
Akad még bor számodra valahol,
Ha máshol nem, tehát pincémben;
Ottan nem egy hordó bor áll,”
Szólott a pap, s leballag véle
Csokonai Vitéz Mihály.

„Ihol ni, uccu!” fölkiált a pap,
Amint egy hordóból dugaszt kikap;
„Szaladj csapért! ott fönn felejtém;
Szaladj öcsém, de meg ne állj!”
És fölrohan lóhalálában
Csokonai Vitéz Mihály.

A likra tette tenyerét a pap;
Csak vár, csak vár, hogy jön talán a csap,
S a csap nem jött, és a pap morgott:
„De mi az ördögöt csinál,
Hol a pokolba’ marad az a
Csokonai Vitéz Mihály?”

Tovább nem győzte várni a csapot,
Ott hagyta a hordót, (a bor kifolyt,)
Fölmén a pincéből a házba,
De ott fönn senkit nem talál.
Csak késő este érkezett meg
Csokonai Vitéz Mihály.

Hát a dologban ez volt az egész:
Kereste ott fönn a csapot Vitéz,
Zeget-zugot kikutat érte,
De csak nem jön rá, hogy hol áll?
És így csapért szomszédba mégyen
Csokonai Vitéz Mihály.

A szomszédban valami lakzi volt.
Elébe hoztak ételt és italt;
És ím az étel és bor mellett
És a zenének hanginál
Csapot, papot, mindent felejtett
Csokonai Vitéz Mihály.

(Pest, 1844. november)

Kölcsey viszont nagy súllyal van jelen a *Nagykárolyban* című, meghatározó versében, mely Petőfi sok-sok beteljesült próféciája között az orosz kancsuka rettenetes fenyítőeszközét helyezi kilátásba a magyarság számára – ez 1849 júniusától be is következett a cári haderő bevetésével.

A verset a cenzúra többször kihagyatta a Petőfi-kiadásokból, több romániai változatról tudunk, melyekben soha nem jelent meg. Hogy a magyar népet helóta népnek nevezi, vagyis mindig mindenkit kiszolgáló talpnyaló nemzetnek, több más versével együtt ellene hangolta a hazai közvéleményt is. Ugyanakkor ez a költemény is legjellemzőbb alkotásai közé tartozik, befejezésében pedig az egyik legerősebb záradékot képezi.

Nagykárolyban

Hát e falak közt hangozának
Nagy szavaid, oh Kölcsey?…
Ti emberek, nem féltek: épen
E szent helyet ily nagy mértékben
Megszentségteleníteni?

Nem féltek-e, hogy sírgödréből
Kikél a megbántott halott?
Hogy sírgödréből ide jő el,
S – hogy hallgassatok – csontkezével
Szorítja össze torkotok?

Nem, ő a sírt el nem hagyandja;
De lenn, sírjában, nem hiszem,
Hogy könnyei ne omlanának
Éretted, te az aljasságnak
Sarába sűlyedt nemzetem!

Mily szolgaság, milyen hizelgés!
S mindig tovább mennek, tovább,
S ki legszebben hizelg, az boldog. –
Ha már kutyákká aljasodtok:
Miért nem jártok négykézláb?

Isten, küldd e helóta népre
Földed legszörnyübb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme dijába’
Kezére bilincset, nyakába
Jármot, hátára kancsukát!

Nagykároly, 1846. szeptember 7.

Vörösmarty hatását nem lehet eléggé eltúloznunk: külön s nem is rövid fejezetet szentelünk majd neki. S nem feledkezhetünk el az Arany Jánossal való emberi és költői barátságról sem, melyből fél tucat vers és több mint hatvan levél keletkezett.

„CSAK A TÖRTÉNETEK ÉS A VARÁZSLAT LÉTEZIK”

Fekete J. József

John Hart: *Hallgass!* Fordította Tóth Bálint Péter. General Press Kiadó, Budapest

A könyv hátsó borítóján olvasható rövid ajánlás, amit állítólag a szerző fogalmazott, egy tíz évvel korábbi bűntényre utal, amit két, akkor kiskamaszkorú fiú derít fel, miközben egyikük, Johnny Merrimon elveszíti ikertestvérét meg az apjukat, azóta szinte remeteként él a birtokába került, óriási kiterjedésű, lápos, mocsaras rengetegben. Tíz év után is bensőséges, mondhatjuk, elszakíthatatlan barátság köti társához, akivel együtt derítettek fényt a gyilkosságokba torkolló bűncselekményre és az elkövetőkre. Tekintettel arra, hogy a *Hallgass!* című regény központi alakja is az erdőlakó Johnny, a regényt a Merrimon-sorozat második részének tarthatjuk, de csupán emiatt, ugyanis a korábbi bűncselekményről szó sem esik a könyvben.

Johnny most huszonhárom éves, egy erdőségben él, tíz éve hagyta maga mögött a sötétséget, amivel szembesült, és amiről az olvasó semmit sem tud. Csakhogy az őserdőben a sötétség soha nem szűnik meg, nem múlik el, a sötétségből táplálkozó történetek soha nem fejeződnek be, még ha véget is érnek.

Hush Arbor a felszabadított rabszolgák mára elhagyatott, lepusztult egykori lakhelye, romokkal, temetővel, egy templomszerű szentéllyel és akasztófával. A közelben él, az erdőség közepén a főhős. Ikerhúga és apjuk halála után kétezer-négyszáz hektáros vadon került a birtokába Észak-Karolinában, a folyton változó mocsár és a változatlan erdőség közepette.

A közeli Raven County háromszáz éves múltra visszatekintő település a történelem során átélt gondjaival, veszteségeivel. A városkában él második férjével Johnny anyja, a fiú csak havonta egyszer jár be a település boltjába töltényt, szerszámot vásárolni. Mostohaapja nyomozó.

Johnny legjobb barátja a gyerekkorában javítóintézetet megjárt kacskakezű Jack Cross, ma pályakezdő ügyvéd.

Johnny az ikertestvére eltűnését követően, mindössze tizenhárom évesen egy éven át járta a mocsarat, megtalálta testvére holttestét, és még hetet, köztük az apjukét is, feltárt egy emberrabló és gyilkos csoportot, Jackkel együtt a gyilkost is elkapta. Mindössze ennyi derül ki a regényben az előző rész tartalmából.

„Ha Johnny a mocsár közelében volt, mindent tudott.” (58.) Különleges képessége, hogy a mocsárban kiélesednek, átlagon felülivé emelkednek érzékeinek határai, szinte együtt lélegzik a természettel, minden mozgást, tevékenységet észlel, de ezen képességét nyomban elveszíti, amint elhagyja a mocsarat. Szerelmes a vadonba, ezért is óvja a birtokát, hiszen számtalan faj élőhelye. A birtokára illetéktelenül behatoló William Boyd mágnásra azért lőtt rá közel egy tucatszor az elrettentés szándékával, mert az vadászidényen kívül anyamedvéket gyilkolt, és hagyta éhen pusztulni a bocsokat. Ezért a tettéért néhány hónapot börtönben volt, noha jóval többet is a nyakába sózhattak volna, de a mágnás közbenjárására megúszta a kemény – életellenes támadásnak minősülő – tettét, a milliárdos ugyanis meg akarta szerezni a birtokot, hogy kiemelt vadászterületet hozzon létre rajta magának és barátainak, vagy valami más okból. Innentől lép be a történetbe az igazságszolgáltatás és az ügyvédek amerikai világa, amiről több regény is igen érzékletes és gyászos képet festett (így például Graham Moore *Bűnösök* című műve), egy gyönyörű ügyvédnő, Leslie Green és a kacskakezű barát alakjában. A szerző maga is bűnügyi védőügyvédként, bankárként és brókerként dolgozott, mielőtt végleg írásra adta fejét, így belülről ismeri a jog, az igazságszolgáltatás és a pénz világát.

A megszállott vadász milliárdos rejtélyes és kínokkal teli halált hal a rengetegben, társa a látványtól megőrül, a helyi seriff ettől kezdve nem száll le Johnnyról, aki életmódja miatt eleve gyanús számára. Miután a seriff is különös körülmények közt életét veszíti, a fiúra vadászik az egész rendőri testület, noha semmi köze a bűncselekményekhez, még a nyomozó mostohaapja, sem ügyvéd barátja sem képes védelmet nyújtani számára. A birtokvédelem szándékánál valami sokkal sötétebbre és rejtélyesebbre kell fénynek derülnie, hogy a tények megmutatkozzanak valós vagy éppen valószínűtlen mivoltukban: „A rengetegben nincs semmi »megszokott«. Csak a történetek és a varázslat létezik. […] pontosan tudom, mi kel életre éjszaka.” (381.) Az olvasó is csak azt követően érti meg az amerikai rabszolgatartásig visszanyúló történetet, hogy szembesül az éjszaka életre kelő erővel és hatalommal. Megjegyzendő, hogy Észak-Karolina népességének az 1860-as években mintegy 30 százaléka Afrikából behurcolt rabszolga volt.

John Hart elbeszélői módszere nem követi a műfaj szokványos közhelyeit, nem indít valami hangsúlyos jelenettel, olyannyira nem, hogy az olvasás elején úgy éreztem, közel félezer oldal tömény unalommal kell majd szembesülnöm. Ám a szerző pontosan tudja, miként kell adagolni a monotóniát megtörő eseményeket, miként lehet dinamikussá tenni az elbeszélést. A történethez kapcsolódó mellékszálakban föltűnnek olyan szereplők is, akikre látszólag túl sok időt fecsérel a szerző, és ezek a szereplők rendszerint ki is hullanak a meséből, ám amikor már érzékeljük a hiányukat, újra föltűnnek, hogy kiderüljön, egyáltalán miért is szerepeltek az 1850-es évekig visszagombolyított történetben, amelyben misztikus, természetfeletti erők bogozzák össze családok és rasszok, szabad emberek és szolgák, egy- és többistenhívők életét-halálát, kiemelik az emberi erények és erkölcstelenségek, a jellembeli mocsok kicsúcsosodását, végül az őszinte, önfeláldozó barátság megbonthatatlanságát.

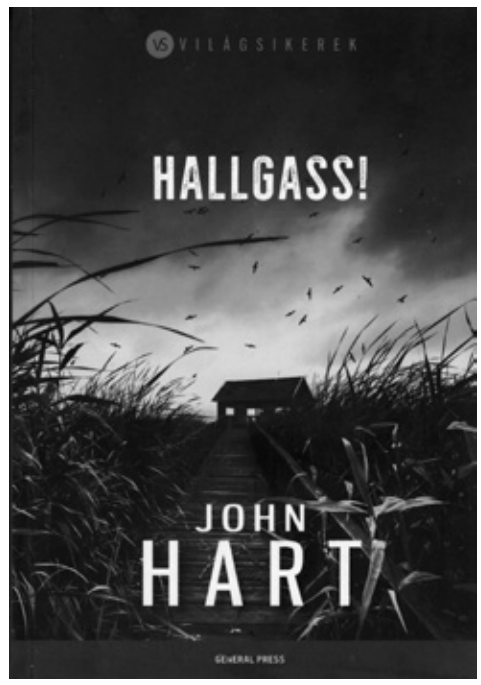

A Johnny Merrimon-sorozat előzményének címe: *Elveszett remény*. A kötet 2011-ben jelent meg magyarul, angolul 2009-ben, eredeti címe *The Lost Child*, vagyis *Az elveszett gyermek*. Ez még némi természetfölöttiséggel átitatott krimi volt, inkább bűnregény, a folytatás viszont kimondottan misztikus történet, thriller, ha pontosan szeretnénk fogalmazni. Csak az olvassa el, aki nyitott a természetfelettiség, a transzcendencia irányába.

TÖRÖK ZOLI ÉN VAGYOK

Lódi Gabriella

Aaron Blumm: *Ki ölte meg a Török Zolit?* Életjel-Kalligram, Szabadka-Budapest, 2022

Sokáig váratott bennünket Aaron Blumm a Török Zoli-történetek folytatásával. A tavaly kiadott *Ki ölte meg a Török Zolit?* és a Forum Könyvkiadónál korábban napvilágot látott *Biciklizéseink Török Zolival* című kötetek megjelenése között tizenegy év telt el. A biciklizés poétikájának elméleti kidolgozását ezúttal is hiába várjuk írónktól, akinek blogjaként indult a történet a világhálón. Biciklis bejegyzéseivel 2011-ben elindított egy olyan történetfolyamatot, amelynek központi motívumával felvonultatta a biciklizéskultúra és -hagyomány gazdag jelentéstárát, még inkább árnyalva annak sokrétűségét. A biciklizések számos világirodalmi vonatkozása mellett Szentelekynek a vajdasági magyar irodalomban kultikus tárgyként számontartott kerékpárja is idekapcsolható, intermediális kitekintésként pedig Szajkó István festményeit is idesorolhatjuk. Könyv formátumú irodalmi művé nőtte ki magát az első rész, a fiktív levelekből, illetve levélfragmentumokból. A könyv számos rejtvényt kínál az olvasónak, az egyszerű utalástól az intertextekig, további tereket nyitva meg az értelmezésben.

A szerzőt idézve: „A faluban, ahol élek, mindenki a bizonyosságot kereste, és arra volt kíváncsi, vajon ki lehet Török Zoli, ki az, akivel együtt biciklizem. Miközben folyamatosan találgattak, én végig próbáltam mindenkit elbizonytalanítani, hogy ne lehessen beazonosítani senkit, ezzel azt hangsúlyozni, hogy nem az a lényeg, hogy kik a konkrét személyek, kikről mintáztam a hősöket. Számomra nem a földi, inkább az égi szerelem volt a fontos, ami felé a hőseim bicikliznek.” (*Bicikli ég és föld között. Interjú Aaron Blumm tandemíróval*. www.prae.hu, 2011. augusztus 21.)

Aaron Blumm szövegeit olvasva nem tudunk elvonatkoztatni a *Dombosi történetek*től (1998). Török Zoli mögött is ott vannak a fiktív és valós helyi színek, a kitaláltakat a valósággal egymásba vegyítő személyes történetek és a mindannyiunk számára ismerős vagy ismerősnek tűnő világ. Ki nem hallotta hírét a Misztiksznek, vagy utazott a dombosi metrón, körhintázott a falusi búcsúban, csúszdázott az óvoda udvarán, útközben szellemes vicceket mesélve, miután együtt kiraboltuk a Vajdasági Bankot?

Aki egyszer belépett a zónába, nem tud kimenekülni belőle. A dombosi mátrixban a szövegek magukba szippantják olvasójukat. „Csáth vadul hajt, Tornyosnál lefékez egy pillanatra és elrobog Topolya irányába.” (*Csáth kocsit hajt*, 2006)

„Sem az első, sem a második kötetben nem lehetett tudni, hogy Török Zoli valóban létezik-e. Feltételezhető, hogy valamikor létezett, de több utalás is van arra, hogy már halott. Az első kötetnél az időtlen égi szerelmet szerettem volna ábrázolni, a másodikban pedig a mi világunkat, melyben a nyelvezettel is próbáltam reflektálni a mának a pokolszerűségére” – vallja könyvéről és főhőséről az író. (*Egy újabb kalandos utazás*. Magyar Szó, 2022. december 17.) Irodalmi alakmás is Török Zoli. Mint nagy elődeivel irodalmunkban, a titoknak, a rejtelem létének és keresésének útján járunk vele. Törvényen kívüli és feletti, időn kívüli és megfoghatatlan. Mégis, az ő szemével látunk, tükör által, homályosan. Pokoljárás a templomban, a szigeten, a kolostor tövében, a közösségi oldalakon, a virtuális és valós térben. Az időtlen égi szerelem a mában manifesztálódik, testet ölt, beteljesül. De előtte még „vissza kellett mennem a múltba, hogy lássam, minként folytatódik a jelen”. Aaron Blummmal együtt nyomozunk is – két identitás – vagy több? – és hány Török Zoli? Férfi vagy nő? Ördög vagy angyal? A nyomok a szövegbe vezetnek, valahol jól elrejtve. „Utánam, olvasó!” – mondhatná, és mi követjük. Így kerülünk bele „ebbe a végtelen spirálba, ahonnan nincs mindig kimenet”. Mert mélységes mély a múltnak kútja, de Török Zoli szerint „nem az idő halad: mi változunk”.

Török Zoli újra itt van. Elbizonytalanít és bizonyosságot ad. „Helye van az örömnek, helye a szomorúságnak. Ideje az átoknak és ideje az áldásnak.” Ideje

van Török Zolinak, mert „mindennek megszabott ideje van, megvan az ideje minden dolognak az ég alatt”. Magasságokba emel és mélységekbe zuhanunk vele. A Pokolból a Purgatóriumba vezet, az emberélet útjának felén. Kalauza Aaron Blumm, Csáth, Klára, B. J. … Eltévedtünk a sötétlő erdőben. „A csodákban hiszek, nem a véletlenekben, de már nem várok csodát. Csak rád várok.” De ki a csoda valójában Török Zoli? Akinek füle van hozzá, meghallja… „*…és én adok neki egy fehér kövecskét, a kövecskére írva pedig egy új nevet, melyet senki nem ismer, csak az, aki megkapja.*” (*Jelenések könyve*, 2, 17)

MINDENKI A MAGA CSENDJÉBEN

Czini Zoltán

Légrádi Gergely: *Alkalomadtán.* Budapest, Pesti Kalligram, 2022

„A búcsú után nincs szükség a múlt felemlegetésére” (5.) – olvashatjuk Légrádi Gergely legújabb regényének elején. Ennek ellenére kivétel nélkül mindegyik szereplő a múlton töpreng, egészen pontosan azon a múlton, amelyet nem ismernek eléggé, csak feltételezéseik vannak róla. Mindannyian a saját múltjukat szeretnék megismerni, feldolgozni vagy éppen elfelejteni, ki-ki a maga módján: kérdések feltevésével, a ki nem mondott szavak, történetek papírfecnikre való lejegyzetelésével, a múlt sötét árnyainak háttérbe szorításán, elfeledésén munkálkodva.

Az *Alkalomadtán* egy négy generációt felölelő családtörténet, ahol mindegyik generációnak megvan a maga traumája: zsidóüldözés a második világháborúban, az azt követő szegénység és az identitástagadás, a személyes tragédiák ki nem beszélése, egyre mélyebbre ásása s mindezek közben a befelé fordulás következményeként eluralkodó csendben az emberi kapcsolatok kialakítására való képtelenség.

Ha a regény idővezetését vizsgáljuk, arra leszünk figyelmesek, hogy tulajdonképpen visszafelé haladunk az időben: először Andrisnak, a család legfiatalabbik tagjának hosszas monológját olvashatjuk, amelyet szüleinek, Zolinak és Editnek a múlt megéléséről szóló belső monológjai egymást felváltva követnek, végül pedig betekintést nyerünk az apai nagyapa hosszú levelébe, amely beszámol a család történetének régmúltjáról. Az elbeszélői nézőpont fejezetenként változik, de mindannyian ugyanazokról az eseményekről elmélkednek, számolnak be, vagy kérdeznek rá, de egyikük sincs a teljes igazság birtokában. Az olvasó kerül abba a helyzetbe, hogy mindannyiuk elbeszélői szemszögére sikerül rálátnia, s ezáltal a kirakójáték különféle darabkáit össze is tudja illeszteni. Bár van néhány esemény, amelyre mindannyian másként emlékeznek – például az anyának a családtól való, huzamosabb ideig tartó távolmaradása –, a múlt eseményeire különféle rálátást biztosító elbeszélői attitűdök lehetővé teszik a történet szinte maradéktalan felgöngyölítését, sőt még a család jövőbeni sorsának alakulását is megjósolhatjuk, amihez nincs is szükség különösebben nagy képzelőerőre, ugyanis az események alakulásának szövevényessége egy jól kirajzolódó nyomvonalon halad előre: a megfeneklett, fel nem dolgozott múlt következtében a kilátástalan jövő felé tart.

A három férfiban és a női szereplőben is az a közös, hogy mindannyian az emlékek elszenvedői. Különféle helyzetekben traumatizálódtak többnyire még gyerekkoruk során, s az egyre csak gyarapodó feldolgozatlan helyzetekre a hallgatás látszólagos védekező mechanizmusával reagáltak: mesteri szintre fejlesztették az elhallgatás tevékenységét vagy a mit hogyan elmondani szabályait, tapintatosságát. Bár csendre mindannyiuknak szüksége van, az elhallgatás – mit szabad egyáltalán elmondani –, az önmagunkba fordulás az egymástól való elidegenedés közvetlen kiváltó okai, amelyek felemésztik az emberi kapcsolatokat. A közösen eltöltött tartalmas idő hiánya, a bizalom elvesztése, majd az érintés hiánya és végül az egymás iránt tanúsított közöny önmaguk számára létesített börtönné alakul, amely rácsának kinyitására nincs lehetőség, csak érdemben elhanyagolható kísérletek, próbálkozások történnek erre vonatkozóan. Nem véletlen, hogy Andrisban uborkasavanyítás közben a saját családjára vonatkozó gondolatok fogalmazódnak meg: „Ott kovászolódunk. Amíg egyenként bele nem rohadunk a levünkbe.” (54.)

Légrádi regényét még érdekesebbé teszi, hogy a különféle szereplők egymás személyiségét is elemzik, vagy legalábbis megpróbálják azt feltérképezni, amennyire az a nyomasztó csend közepette lehetséges, s mindenki felállít a másikról egy vagy akár több pszichológiai profilt, így próbálva magyarázatot adni arra, hogy miért kell mindannyiuknak individuumként szenvedniük, a boldogtalanságuk miért van összefüggésben a másik csendjével, tagadásával, bezárkózásával. Ilyen szempontból az olvasó is fontos megfigyeléseket tehet: a női és a férfiúi princípiumok felcserélődnek, az anya az, aki mindent a kezében tart, mindent irányít, mindenáron érvényesíti akaratát: „Megtanítottam nekik. Szó nélkül teszik a dolgukat” (160.) – fogalmaz egy alkalommal a család férfi tagjaira vonatkozóan. A férfiak ezzel szemben teljesen alárendelik magukat ennek az akaratnak, kivonulnak a természet oltalmazó csendjébe, közösen, csendben olvasnak, hagyják, hogy a nő rendezzen el mindent.

Az *Alkalomadtán* című Légrádi-regény nyomasztó, mégis olvasmányos. Nyomasztó, mert a folyamatos mállás, a gúzsba kötés jut ennek a családnak osztályrészül, továbbá arra is készteti az olvasót, hogy belegondoljon saját családjának generációs traumáiba. Olvasmányosságához jelentős mértékben hozzájárul, hogy egy történetet négy pozícióból közelít meg, az olvasó pedig mindvégig azon munkálkodik, hogy összerakja azt egy, általa igaznak vélt történéssorrá. Időközben viszont rá kell jönnie, hogy ez nem lehetséges, ugyanis a különféle nézőpontok bár hozzáadnak egy-egy szegmentumot a fokozatosan kibontakozó történethez, mindenki a maga igazságát és a másik által elszenvedett sérelmeit domborítja ki, ezért csak párhuzamos valóságértelmezésre tehet kísérletet. Arról viszont bizonyosságot nyerünk, hogy az időben visszafelé elmondott történet végül ismét a jelenbe ér – a regény utolsó fejezetében olvasható, a nagyapa által írt levélnek Andris a címzettje –, s mivel a felütésben Andris monológjából már tudomást szereztünk a család jövőjére vonatkozó kilátás(talanság)airól, ezért megállapíthatjuk, hogy a körvonal összeért és végérvényesen be is zárult.

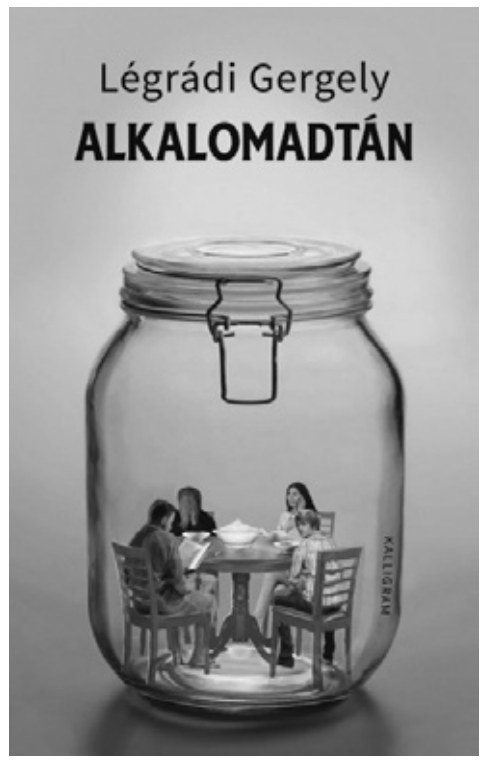

Egyszer, majd, talán, ha, alkalomadtán, esetleg: azaz a felelősség másokra való hárítása. Légrádi regényének alakjai mind a hárítás eszközeit választják, s már nem tudják helyrehozni mindazt, ami félresiklott. Mindenkinek megvan a maga indoka a mentegetőzésre, hogy mit miért (nem) tett meg, de a lényegen ez semmit sem változtat, a többgenerációs hibákat már nem lehet orvosolni.

ÉLETKÉP

Mihályi Katalin

Majoros Sándor: *Rézeleje.* Magyar Napló, Budapest, 2022

A meg nem nevezett bácskai faluban 1945-ben a pálinkafőzési és -árusítási engedély protekcióhoz kötött volt: kellett hozzá a kommunista párt rábólintása, és az sem ártott az ügynek, ha a protezsáló a partizánlegendák közé sorolható vonatkisiklatási hőstettet hajtott végre valahol a hegyekben. Amiről persze jóval később kiderült, erősen személyes indíttatású bosszú volt csupán. Mert a falusi környezetben semmi sem maradhatott titokban, és a pálinkafőzőben, a társasági élet központjában, poharazgatás közben megoldódtak a nyelvek, a ferdítések, ravaszkodások, sunyiságok mind-mind lelepleződtek, és rövid időn belül az egész falu értesült róluk. Ha bombasztikus hír hangzott el, megesett, hogy valaki izgatottságában még a rézelejét is felhajtotta, amiről tudni való, hogy a pálinkafőzés során először megjelenő párlat, fogyasztásra nem alkalmas, mert igencsak mérgező hatású.

A pálinkafőzőben az évek során állandó témául szolgált a nagypolitika tektonikus mozgása, a falubeliek azt is alaposan kitárgyalták, hogy az egyes gazdasági és mezőgazdasági intézkedések milyen melléfogásnak bizonyultak – csakis akkor, ha besúgó, feltételezett besúgó nem volt jelen. Mindez ezeket a szegény embereket húsbavágóan érintette, ugyanis nem volt mindegy, hogy valaki időről időre önhibáján kívül munkanélkülivé vált, zsákot cipelt, roskadásig megrakott talicskát tolt reggeltől estig, és még úgy sem jutott anyagilag egyről a kettőre, vagy pedig valami lazább, könnyebb munkát sikerült kiügyeskednie, amivel családját is jobb körülmények közé juttathatta. Persze, a politikai széljárástól függően néhány év leforgása alatt ezt is, azt is meg lehetett tapasztalni.

Sőt, amikor országos szinten túl gyorsan változtak a nézetek, egyik napról a másikra magas funkcióról Goli otokra és macedóniai száműzetésbe is el lehetett jutni, és néhány év múlva egyszer csak ismét csöndben le lehetett ülni a pálinkáspoharat szorgosan emelgetők közé.

Egy falu a világ kicsiben: a sokféle nemzet együttélése, a mélyen gyökeredző istenhit és az államilag megkövetelt materialista világnézet, a babonák, a családi összetartás és az egyes családok közt fel-fellángoló viszályok, versengések mind-mind a mindennapok részét alkotják ebben a fordulatos, mágikus realizmussal átitatott regényben.

A mű hősei között nincsenek egyértelműen jó vagy minden porcikájukban rossz emberek: olyan emberek vannak, akik egyszer segítőkészek, máskor kegyetlenek, hol nagylelkű baráti gesztust tesznek, hol árulóvá válnak, néha furfangosak, más esetben ostobán naivak. Hogy melyik arcukat, tulajdonságukat mutatják meg, az a pillanatnyi körülményektől, az adott helyzettől függ. Hisz ők is szeretnének túlélni, kicsit jobban élni, vágynak valamiféle szilárd értékrendre, sőt megkockáztatom: Majoros Sándor hősei harmóniát, szépséget szeretnének becsempészni az életükbe.

A pálinkafőző nevelt fia révén, aki jugoszláv ENSZ-békefenntartóként a Sínai-félszigeten szolgált, egy mancala tábla is eljutott a kis bácskai faluba, ami szembeállította a lakosokat, tragédiák sorozatához vezetett, majd a kijózanodás után az élet úgy-ahogy visszatért a régi kerékvágásba: a helybeliek ismét sorban álltak a cefrés hordókkal a pálinkafőzőnél, Gitáros és Szaxofonos Cáné már Beatles- és Rolling Stones-számokkal szórakoztatta a nagyérdeműt, a narrátor fiú pedig új gonddal nézett szembe: a kamaszkori szerelemmel.

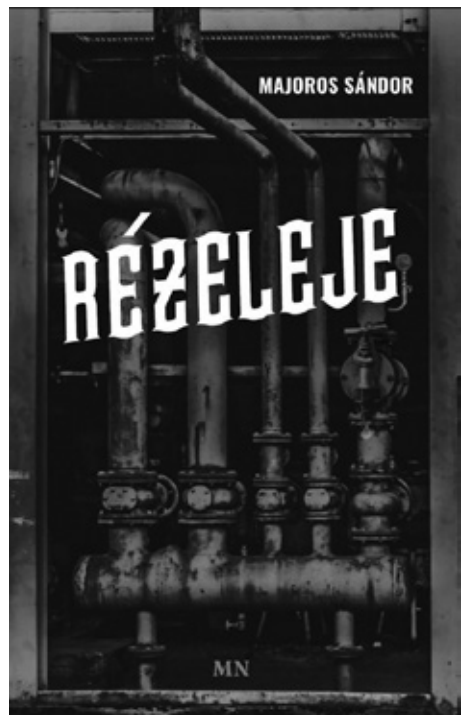

Miközben állami szinten, a marsall beszédeiben a szocializmus sikerei, a szocialista embertípus szerepeltek leginkább, azalatt a meg nem nevezett bácskai faluban – és másutt is – a kisemberek élték a maguk életét, ahogyan tudták, ahogyan hagyták nekik. Valahogy úgy, ahogyan azt ebben az évtizedeket átfogó, olvasmányos regényben Majoros Sándor leírja.

A CSELÉD ANATÓMIÁJA

Jódal Rózsa

Egy formabontó, vibrálóan életszagú, meghatározó valóságunkkal, történelmi és egyéni traumáinkkal szembesítő fordulatos tényregény

Lovas Ildikó: *Szép Amáliák.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2022

A József Attila-, Híd-, Szirmai-, Herceg- és sok más díjas Lovas Ildikó vajdasági magyar írónő ezúttal egy különös, rendkívül értékes könyvvel örvendeztetett meg bennünket. 2022-ben a Forum kiadásában *Szép Amáliák* címmel és *Cselédregény* alcímmel jelent meg tényregénye.

A könyv bevezetőjében hosszan foglalkozik a cselédlét mibenlétével. *A cseléd szófejtése*, *A cseléd társadalmi neme*, *Mi a cseléd*, *A cseléd definíciója*, *A cseléd helye*, *A cseléd anatómiája* közcímekkel ellátva a szerző mintegy tizenkét oldalon át fejtegeti a kérdést. Én azonban végül is úgy érzem, a cseléd meghatározása ezúttal, ebben a regényben is, nem a cselédkönyvvel rendelkező vagy nem rendelkező, hivatalosan is cselédként elkönyvelt egyénre utal, hanem arra a lelki meghatározó erőre, amely egy másik emberrel szembeni viszonyulásában magát mindig kisebbségben, alárendelt szerepben érző, magatartásában mindig fejet hajtó, önfeladó lelki megtiport egyént jellemez. Egy lelki cselédet.

A regény a 20. század száz – számunkra különösen, fájdalmasan – meghatározó évét dolgozza fel. Az írónő hatalmas munkát fektetett bele. Mintegy hat-nyolc évig bújta a levéltárakat, olvasta a korabeli újságokat, folyóiratokat, sőt a vajdasági irodalom akkor született regényeit is. A legfontosabb, sorsfordító történésekről szóló híradások, elemzések idézőjelbe téve a nagyregény teljes terjedelmén, 555 (!) oldalán végigvonulnak, gyakran döbbentve rá az olvasót a kevésbé ismert eseményekre, esetleg azok más megvilágításban, jellemző részleteiben is láttatott erőteljes kiemelésében. Ezek azonban cseppet sem unalmas, száraz tényeket közlő részek. A bőrünkről, a sorsunkról a vajdasági, pannon-medencei emberek sorsfordító, traumatikus eseményeit, élményeit tárják fel. Másrészt, sehol nem állnak tömbszerűen egymagukban. A regény szereplői a legtöbb esetben szinte azonnal reflektálnak rájuk. Sokszor szangvinikusan, érzelemtől fűtötten, olykor mély felháborodással. A *Károlyi Mihályt a király kinevezte miniszterelnökké* és a *Gróf Tisza Istvánt meggyilkolták* című újságközleményeket például nyomban követi Gergő bácsi (bunyevác nevén Grgo) keserű kommentárja: „Nem marad meg az olyan ország, amelyiknek úgy lövik le a miniszterelnökét, akár egy kutyát, a saját házában, miközben hátrafordul a feleségéhez.” És sorjáznak a fontos események. „Megalakult a szabadkai Nemzeti Tanács. A Nemzeti Tanács átvette a város feletti parancsnokságot. Elnöke dr. Havas Emil, a Radikális Párt kiemelkedő elnöke.” Van, aki örömmámorban úszik, s van, aki szkeptikus. Jóval később Havas Emil *A szerb katonaság érkezése 1918. november 13-án 6 óra 35 perckor* című közleményében többek között az is megjelenik, hogy utána dr. Havas Emil szólt a Magyar Nemzeti Tanács Nevében: „Testvérek! A Magyar Nemzeti Tanács felhatalmazásából üdvözöllek benneteket a szabadkai magyar polgárság nevében. Nemcsak barátsággal, de szeretettel várunk benneteket. A magyar nép a tiétekkel együtt négy éven keresztül szenvedett. Ahogy közeledünk a békéhez, az új magyar demokratikus nemzet nevében, egy szabad, demokratikus álom küldötteit köszöntjük bennetek. Isten hozott benneteket.” Lelkes szónoklatára az őslakosság közül sokaknak ökölbe szorul a keze.

A történelmi, társadalompolitikai és kulturális idézetek között, amelyek többnyire sorsfordító, az életvitelt fenekestül felforgató súlyos eseményekre világítanak rá, akadnak más idézetek is. Például Lévay Endrének Sinkó Ervin *Elítéltek* című drámájának a szabadkai Népszínházban bemutatott drámaszövegéről és az előadás részletekbe menő kivitelezéséről, a színészek teljesítményéről szóló értő elemzését közli. Öröm újraolvasni az akkor szereplő színészek: Kiss Júlia, Szilágyi László, Sántha Sándor stb., köztük Pataki László rendező nevét. Vagy: Sinkó Ervin beszédének lejegyzését, amely beszéd a Vajdasági Kultúregyesületek Szövetsége Magyar Osztályának Njegoš utcai helyiségeinek egyikében hangzott el, óriási csönddel övezve. Mindenki lélegzet-visszafojtva nézett a középkorú férfira, akinek tekintetébe lehetetlen lett volna belekapaszkodni. Nem volt benne érzelem. „A vajdasági magyarok viszont, noha volt Petőfi brigád, voltak nagyszerű kivételek is, többségükben csak a szemlélő szerepét vállalták – mondta Sinkó –, s ha aktív harcosok voltak, többnyire nem a szabadság-harcosok, hanem az ellenség soraiban ragadtak fegyvert.” Mi lett ennek a következménye? Sinkó szerint az, hogy „a magyar tömegek ma politikai aktivitásban, szellemi érettségben, öntudatban elmaradnak hazánk többi népei mögött”. A fiatalok között, akiknek versei megjelentek a Híd áprilisi számában, voltak, akik morgolódtak. Nem értették, miért akarta Sinkó „ezt a nemzeti szempontból kisebbrendűségi érzést, illetve tudatot ránk tukmálni”.

Lovas Ildikó nagyregényének különös formát és nem mindennapi főszereplőket választott. A forma: a korszakra jellemző hivatalos közlemények, jelentések, felhívások, újsághírek stb. sorozatos, folyamatos közlése, mindezt állandóan a szereplők spontán, életteli, regényszerűen eseménydús, fordulatos élettörténetével és leheletfinom lelki ábrázolásával át- meg átfonva, együvé kovácsolva.

Az ismert közszereplőket – államférfiakat, politikusokat, tisztségviselőket – saját nevükön szerepelteti, a többiekről azonban sokszor nem derül ki, hogy valódi nevükön szerepelnek-e. Van, akinek kilétét csak meglebegteti: „alighanem Szabadkáról ékezett”, ezzel az olvasónak mintegy játékos keresztrejtvényt ajánlva fel. Kónya Lajos, Spitzer Feri és még néhányuk neve is kérdéses: valódi vagy kitalált néven szerepelnek-e a regényben. Legérdekesebb, legtalálóbb (!) szerepe azonban a két, majdnem azonos nevű főszereplőnőnek van: az apatini, német származású Schön Amáliának és a bácstóvárosi magyar Szép Amáliának. Mivel Szép Amáliának élete folyamán jelentős szerepe lesz a Híd folyóirat, valamint Mayer Ottmárék forradalmi szervezkedésében, az egész környéket fáradhatatlanul járó agitálásban stb., feltételezem, hogy neki volt valódi, hús-vér elődje. Schön Amália alakját viszont – hogy az előbbinek meglegyen az izgalmas, számos pszichológiai, genetikai, mélylélektani stb. vonatkozású ellentétpárja, bizonyos értelemben ikerpárja – szerintem az írónő találta ki, jó érzékkel és megfontolásból. Árulkodó jel, hogy mindketten 1900-ban születtek, mindketten 1999-ben hunytak el, halálukig ugyanazt a férfit szerették, életük jelentős részét Szabadkán élték le, szorosan kötődtek az újságíráshoz stb. Ugyanakkor életfelfogásukban, erkölcsi szerepvállalásukban, habitusukban, érzelemviláguk ábrázolásában a szerző olyan sok egyéni színt képes felvonultatni, ami már maga is külön bravúr – és megvan az értelme és a miértje is: sokrétű, sűrű és bonyolult, megfejtendő talányként mutatja fel őket az olvasónak: hogyan, hányféleképpen lehet(ne) életünket alakítani, időnként megváltoztatni, hasznossá és odaadóbbá tenni, elköteleződni. Hiszen választót, választási lehetőség mindig létezik! Lehetséges kitalálásuk, szerepeltetésük és mesteri megformálásuk a regény egyik főnyereménye! Az írónő legsokoldalúbban Szép Amália kemény, harcos, cseppet sem könnyű életét festi meg. A nyolc éhes száj mellől cselédsorba kerülő, bátor, szókimondó kislánynak először a bátyja mutatja fel a mindenkinek egyenlőséget ígérő szocialisták életútját és célkitűzéseit, ám a rajongásig szeretett, példaképül választott báty örökre elveszik a szibériai hadifogságban. Elvesztésének traumáját Amália sohasem heveri ki. Tanítását azonban egész életében megszállottan követi. Cselédeskedés, majd a palicsi táj soványkа, gyengén öltözött testét felhorzsoló sáslevelei között töltött fagyoskodó, korgó gyomrú éjszakák után lesz belőle újságkihordó, majd rátermettségénél és bámulatra méltó, olykor szinte aszketikus kitartásánál fogva újságíró, a Híd jegyzőkönyvvezetője, Mayer Ottmár lelkes támogatója és munkatársa. Egész életét elkötelezetten éli le, örökös, fárasztó utazásokban, agitációkban, szervezkedésekben. Háziasszonykodásra, gyermeknevelésre nincs sem ideje, sem türelme. Lányfejjel megszült Lia nevű lányát annak tizenöt éves fejjel meglepetésszerűen fellépő szülése közben veszti el, aki ráhagyja a szintén lányfejjel szült unokát: Emíliát. Természetesen őt is vállalja, de unokája nevelésére sincs elég ideje. Őt is, ahogyan az előzőekben Liát, rábízza odaadó élettársára, az egykori tehetséges, lelkes, majd mindenben és mindenkiben csalódott újságíróra, a magába vonuló melegszívű Bezzegh Mihályra, végül nevelőintézetbe adja. (...)

Amália a Goli otok (Kopár-sziget) poklát is megjárja, ahol az ott töltött, érzékletesen leírt két év alatt havonta egyszer fürödhet csak meg a tengerben, s megtetvesedett hónalj- és szeméremszőrzete csomókban hull ki, viszkető testét véresre kaparja-vakarja – de túléli, s ott folytatja, ahol abbahagyta. Eldurvul, külsejére nem ad, a segítőkész Bezzegh Mihályt – Misikét is sértegeti: tehetetlennek, ráragadó bogáncsnak csúfolja, aki létét csak neki köszönheti, hiszen mindenüvé magával hurcolja. Amikor azonban évek múltán ismét feltűnik Schön Amália, s Szép Amália rájön, hogy ez a kettő még mindig szereti egymást, s életük végre összekapcsolódhat – megmakacsolja magát, és önző birtoklásvágyából nem enged. Misi az ő rabszolgája, s még mindig ő az erősebb. Nem csoda, ha a mindkét Amália által körülrajongott Misike végül

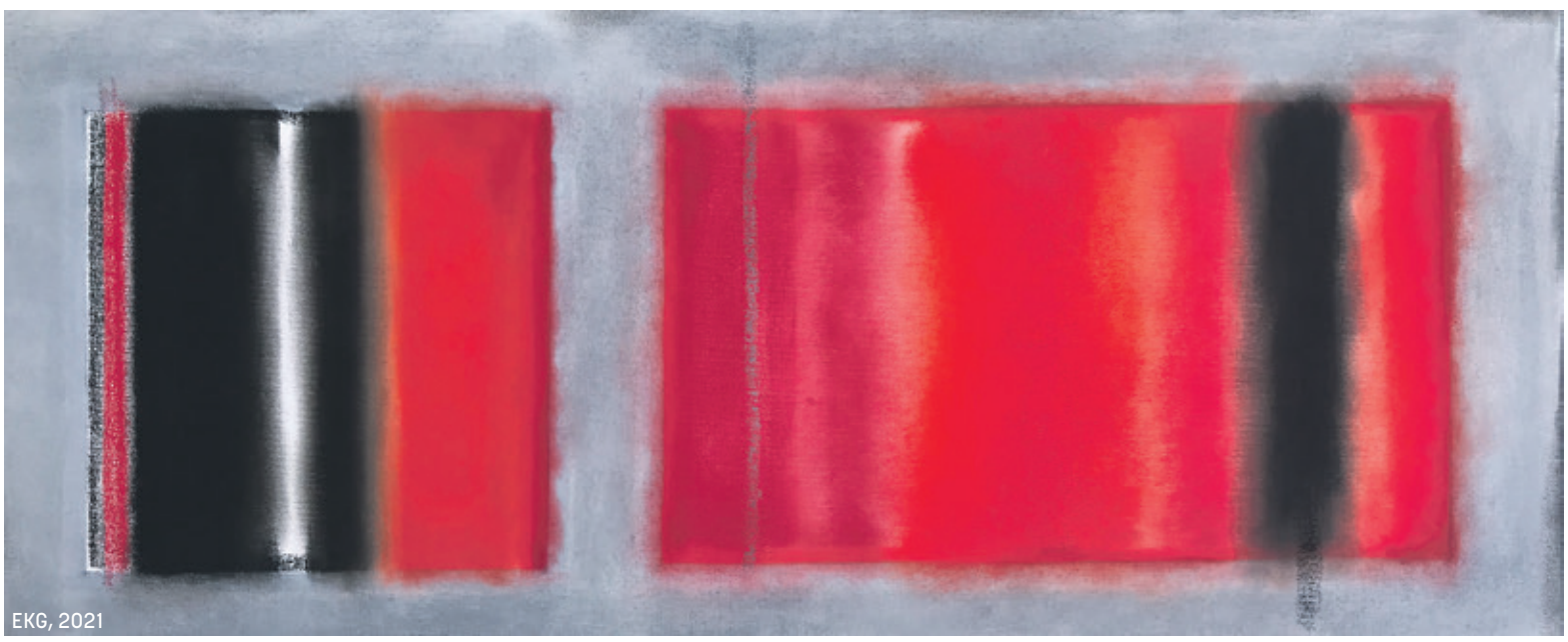

EKG, 2021

felköti magát egy fára. 1954-ben találják meg, kiszáradón lengve, a kelebiai erdőben. Szép Amáliának azonban van egy magába temetett sötét titka is: legjobb barátnőjét és odaadó segítőjét, a szedő Fischer Rózsit valószínűleg ő jelenti fel, mert új agitátor barátnője felháborodva figyelmezteti, hogy Rózsi sváb, s ezért nincs helye köztük! Ki is utasítják Rózsit Szabadkáról, és eltűnik a sülylyesztőben.

Szép Amália halálának s még inkább temetésének körülményei krimibe illőek, sőt nevetésre ingerlőek! Lovas Ildikónak van érzéke a humorhoz és a horrorhoz is. Az 1999-es bombázások idején Amália lakóházát bomba szeli ketté. A szomszédok megrökönyödve észlelik, hogy a kettészelt házban érintetlenül fekszik ágyában egy halott öregasszony, sőt nem messze tőle ott az előre megvásárolt koporsója is (!), amely mellé odakészített egy fekete szoknyát és egy fehér blúzt is! Kézitáskájában pedig egy végrendeletféle papírdarabkát találnak, amelyben a temetésére vonatkozó pontos utasításokat ad: halála után száját rúzsozzák ki, lábkörmeit lakkozzák vörösre, s a mellékelt címen keressék meg az ügyvédnőt, aki majd őt az általa megvásárolt sírboltba temeti. Turcsányiné, az egyik talpraesett szomszédasszony átöltözteti, kifesti a halottat, a többiek segítségével a koporsóba helyezi, teherautót bérel, s az ügyvédnőt felkeresve bevasalja rajta a jármű fuvardíját. A sofőr azonban útközben árokba borul. A koporsó ripityára törik, a sötétben pedig a férfi nem találja meg az öregasszonyt. Sebaj! Elhatározza, hogy kifizetett munkájának becsülettel eleget tesz. Összeszedegeti a koporsó diribdarabjait, elviszi a már elhányt földű, előkészített sírbolthoz, belekotorja, s annak rendje és módja szerint földet is hány rá. Rend a lelke mindennek. Hogy a „koporsó" üres, arra Amália unokája csak évek múlva döbben rá…

Schön Amália által megismerhetjük Apatin múltját, a német iparosok betelepítése utáni viharosan gyors felemelkedését, nemzetiségi megoszlását, valamint a németek (svábok) szokásait, gondolkodásmódját stb. S egy különös, visszafogott, de erős akarattal a célját – hogy tanítónő legyen, *Mindenki* tanítónője – egy jókora újságírói vargabetű után teljes mértékben el is éri. Végül ő lesz Szép Amália unokájának, Emíliának előbb iskolai tanítónője, majd anyja helyett anyja, akit a második világháború után a szinte teljesen kiürített Apatinba is magával cipel, ahol vakmerően megáll vele nagyanyja háza előtt, ahol az éppen behurcolkodni készülő líkai családnak megfellebbezhetetlenül kijelenti: „Ez az én házam! Das ist mein Haus! Moja kuća je!" Azok a parányi asszony „szemtelenségétől" meghökkenve visszakoznak. Tehetik, hiszen majdnem az egész helység valósággal kiürült, és teljesen ki van fosztva. Válogathatnak a házak között. Amália pedig kendőt köt, kék munkászubbonyt ölt, és megszerezve a szükséges iratokat, munkába áll a községházán. Úgy érzi, hazaérkezett.

Lovas Ildikó bravúrosan megtalált és ábrázolt főszereplőnői után még számtalan erőteljesen megrajzolt alakot szerepeltet regényében: a Svájcban képesítést nyert, művelt, több nyelvet beszélő, de talán túlságosan idealista Kónya Lajost, a Bácskai Napló felelős szerkesztőjét, akit minden odaadó, lelkes lapmentési, lapfenntartási ténykedése ellenére feleségestül egyszerűen „átdobnak" a határon. A tehetséges, de könnyen elkedvetleníthető Bezzegh Mihályt, aki felháborodottan határolódik el Mayer Ottmárék tüzes agitációval magukat a földműveseket is a búzaasztagok felperzselésébe bevonni akarásától, hiszen beidegződött, ősi felfogása szerint a termés, a búza szent, elpusztításával *minden* paraszt szájától vonják meg a mindennapi kenyeret! A cselédlányokat írni-olvasni megtanító, egyúttal a cselédszakszervezetbe beszervező rámenős szépfiú Spitzer Ferit, aki évek múltán, életszemléletet váltva, már külföldön, istenkereső verseket kezd írni. A pártok, lapok, irodalmi folyóiratok, szervezkedések folyamán feltűnő jelentős és kevésbé jelentős embereket, de a mellékszereplőket is egy-egy erőteljes vonással *Egyéniségként* képes szerepeltetni. Ilyen például két elmagyarosodott bunyevác dilemmája: a pacséri européer dr. Piukovich Józsefé és dr. Pleszkovics Lukácsé. Piukovich, amikor vezető szerepre kérik fel, így tör ki: „Mit akartok tőlem, végre is nem tagadhatom le, hogy szláv vér is van az ereimben." Dr. Pleszkovics sem tudta magát elhatározni, hogy lekösse magát a Magyar Párt mellett, és valami olyan megoldást keresett, amellyel magyarsága is, a szlávságból való származása is kielégíthető. A szerbeknek minden ajánlatát visszautasította, nem fogadta el a bunyevácok hívását sem, mert magyarnak érezte magát, mégsem tudta elhatározni magát, hogy olyan párt mellé álljon, amely kizárólagosan magyar. Szerinte olyan pártra volt szükség, amely egyesíti valamennyi vajdasági népet. Szuggesztív erejével sok hívet szerzett, s a magyar Népkör, amelynek dr. Pleszkovics az elnöke volt, teljesen a Pleszkovics-féle vajdasági gondolat mögé állt. Mivel a hatóságok a Népkört gyanakodva a vajdasági akció kiindulópontjának kezdték tekinteni, a Magyar Párt felkérte dr. Pleszkovicsot, vonuljon vissza. Ő erre nem volt hajlandó. Nem gondolt rá, ezzel milyen problémalavinát indít el… S még annyi kis és nagy ember!

DARK BASS III, 2022

Bácska s vele Palics Magyarországtól a politikai változások nyomán való elcsatolásáról, visszacsatolásáról, majd ismét elcsatolásáról s az ezzel járó keserves meghurcoltatásokról, szenvedésekről és küzdelmekről megrendítő képet nyerünk a regényből. Harcok, ünneplések, menekülések, éhező, rongyos hadifoglyok, krumpliért, hagymáért ácsingózók, sorban állók. Az annyira várt, annyiszor ígért földosztás, amelyből a magyarok és a németek végül kimaradnak. A vasutasok jól megszervezett bátor sztrájkja, amelynek leverése után negyven vasutast összeverve, véresen hurcolnak végig a város főutcáján, hozzátartozóikat pedig plakátok figyelmeztetik, hogy kiutasítják őket az országból. Lapok, folyóiratok – a Napló, a Jugoszláviai Magyar Újság stb. – harca a megmaradásért, közben egymással való rivalizálása. S a kisember tébolya. Milyen megrendítő találkozás például a Senki Földjén csendőri egyenruhájától vadul szabadulni igyekvő, feleségéhez már napok óta visszajutni vágyó borostás, kiéhezett emberrel és a „csak, ide, a szomszédba, az uramhoz, földünk másik tagjába" igyekvő parasztasszonnyal, akiknek a feje felett egyszerre lövöldözni kezdenek, s ők – életükben először és utoljára – kikerekedő szemmel merednek egymásra, majd egyik jobbra fut, a másik balra. Ki tudja, eljutnak-e valaha is oda, ahová igyekeznek. Pedig itt van, hallótávolságra a vágyott „éden", már idehallik a libagágogás…

Érdekes viszont, hogy Szép Amália unokája, Emília nem az őt odaadóan felnevelő nevelőanyja, Schön Amália életútját követi, hanem – talán a gének parancsára – a vele keveset törődő nagyanyja, Szép Amália szervező, lelkes agitátor munkáját. Az ORA titkára lesz Szabadkán, teljes odaadással vesz részt a pusztulásnak indult Palicsi-tó megmentésének, kiszárításának, iszaptalanításának, majd újratöltésének akciójában, holott friss szerelme, Bezzegh Aladár mikrobiológus a tavat váratlanul ellepő haltetemeket és vízibolhatömeget látva kijelenti, hogy minden hiábavaló, a Palicsi-tónak vége. Tönkretette a sok évek óta beléfolyatott, gyárakból érkező szennyvíz. Megmentését sokkal előbb kellett volna elkezdeni. Emília nem hisz neki. Évekig konokul „harcol" társaival a tó megmentéséért, rengeteg pénzt és munkát ölnek bele, de eredménytelenül. A tó örökre elpusztult. Ahogyan a modern felfogású Amália szerint a klasszikus családmodell is. Habár gyereket vár a rajongásig szeretett férfitól, azzal (is), hogy közben nem a gyerekvállalásról s annak megtartásáról szónokol neki, hanem a család szükséges elhalásáról – örökre elveszti a közös gyereküket oly boldogan és hiába váró férfit, s végérvényesen magára marad.

Kudarcok, csonkulások, terület-, ember- és lélekvesztések, időnkénti felvillanó remények, meg-megújuló küzdelmek, kemény harcok és újabb veszteségek végtelen sora a Lovas Ildikó által ábrázolt kemény száz év.

„A vajdasági magyar tényirodalom nagyregénye remek megvalósulását tarthatjuk most a kezünkben. Meglátásom szerint tehát újabb vajdasági magyar író tollából született meg egy nagyregény, talán éppen az ötödik" – írja **Bordás Győző**, a kötet egyik recenzense a fülszövegben. Másik recenzense, **Tóth Eszter Zsófia** pedig így nyilatkozik: „A mű stílusa az az egyedi hangvételű, mással nem összetéveszthető írói stílus, mely leköti az olvasót, letehetetlenné teszi a művet. A regény alapvető célja a mélységes emberi humánum ábrázolása, mely korokon, történelmi traumákon átível. Mindemellett az emberi sors küzdelmes volta, a földi lét értelmének megtalálása – akár sejtetve és csavaros megoldásokkal is – bontakozik ki. Feldolgozhatóak-e a huszadik századi történelmi traumáink? Megoldható-e, hogy őseink transzgenerációs traumáit – melyet a titoista évtizedek is meghatároztak – ne vigyük tovább? Ez a regény fogódzkodót nyújthat e folyamathoz is. Akár abból a szempontból, hogyan élhető meg a kisebbségi lét sikeresen."

Lovas Ildikó *Szép Amáliák* című, egyszerre történelemfeltáró, újraelemző és emlékeztető, felrázó, mélyen emberközpontú, mesterien megkomponált, megrázó nagyregénye vajdasági magyar tényirodalmunk kihagyhatatlan, jelentős eredménye.

HOLDBÉLI BÜSZKE FENSÉGEK

Csík Mónika

Macskák Mesés könyve. Cerkabella Könyvkiadó, 2021

A Cerkabella Könyvkiadó *Macskák Mesés könyve* címmel figyelemre méltó válogatást adott közre a macskairodalom színe-javából. Lovász Andrea szerkesztő negyven mesét, verset és regényrészletet gyűjtött ebbe az impozáns kiadványba, amelyben a nagy klasszikusoktól a kortárs alkotásokig sokféle írás kapott helyet. Közös vonásuk, hogy a maguk nemében mindegyik irodalmi bravúr, valamint az azonos központi szereplőjük, azaz főhősük: őfelsége, a macska. Írhatnánk akár nagy Ő-vel és nagy M-mel is, hiszen ezek a bársonytalpú, delejes tekintetű, szertelen, játékos, kényeskedő, kalandvágyó, ugyanakkor a lustálkodásban világbajnok dorombológépek képesek olyan fenségesen járni-kelni, akár egy kékvérű uralkodó, s a tekintetükből olyasféle magabiztosság sugárzik, hogy a legbőszebb kétlábú is fejet hajt előttük. Képletesen legalábbis, hiszen kerüljön csak egy megtermett macska vagy akár csak egy öklömnyi cicus a közelünkbe, bizonyosan magára vonja a figyelmet, és a családban hamarosan ő tanyázik a hierarchia csúcsán: akkor és azt eszik-iszik, amikor és amit csak szeretne, kedvenc lustulóhelyet választ magának, és valamiképpen eléri, hogy a vele élők körülötte ugráljanak, a kegyeit keressék. A cica nemcsak gazdit, hanem saját udvartartást választ magának. A többi között erről a saját udvartartásról henceg Bálint Ágnes *Frakk, a macskák réme* című művének két mihaszna macskahőse: Lukrécia és Szerénke a jelen antológiában, de ne szaladjunk ennyire előre, ejtsünk előbb szót a *Macskák Mesés könyve* illusztrációiról, hiszen elsőként rajtuk akad meg az olvasó szeme, tőlük kap kedvet a lapozgatáshoz.

A könyv színpompás köntösét Szabó Imola Julianna tervezte, s az illusztrációkat is ő készítette, valós képi elemek, fotók felhasználásával. Olyan kollázsokat hozott létre, amelyekben a macska mindig valós (akárha portréképekről pislogna ránk), a körülötte feltáruló világ pedig rajzolt, festett, színezett, ragasztott, egymásra applikált világlevonatok (világkivonatok?) harmonikus összhangja, amely a képzőművészet, az iparművészet, a fotóművészet, a képzelet, a mese és az álom sajátos vegyülete, egyszóval olyan közeg, ami remekül érzékelteti a macskák világának kaotikusságát és varázsát. Ebben a „képi megfogalmazásban” minden esetleges, meglepő, váratlan, bohókás és játékos. Akár órákat is eltölthetünk a részletgazdag illusztrációk tanulmányozásával. Szabó Imola Julianna ráadásul remek humorral alkotta meg a macskahősök portfólióit, így legyen szó negyven (vagy annál is több) macskáról, mindegyikük egyénített, külön karakter, saját(os) univerzummal.

Lackfi János *Macska több példányban* című, kötetnyitó versében éppen ezt a hasonlóságon és különbözőségen alapuló macskasajátosságot emeli ki: „egy és mégis több ezer” – szögezi le, arra utalva, hogy ahány cica, annyiféle egyéniség, az alaptulajdonságaik azonban hasonlóak.

S ha már szóba került a *Macskák Mesés könyvé*nek nyitóverse, a közölt versanyag egyéb érdekességeit is érdemes említeni, például Mosonyi Aliz Fekete Macskakirályát, amely nemcsak a róla írt verset, hanem az egész kötetet uralja; Bella István *A holdról* című verséből kiderül, hogy maga a hold is hajdan macska volt, aki felfutott egy égig érő fára, s szertelenségében összekarmolta az eget, hiszen „mi mások / lennének / a vöröslő csillagok, / mint megvarasodott / macskaköröm-nyomok, / miket körbeforrt / az éjszaka / fekete háncsa” – veti fel a költő, s e meglátás valóban találónak tűnik; Arany János *A tudós macskája* című versében a kapzsiságot és a falánkságot pellengérezi ki igencsak furmányosan; Edward Lear egy bagoly és egy cica szokatlan szerelméről versel, Varró Dániel fordításában, aki emellett egy T. S. Eliot-költeményt is magyarra fordított, a vén Bumbi Macskáról szólót, s ha az olvasó e remekbe szabott versfordításokról azt gondolná, hogy kimerítették a fordító nyelvilelemény-tárát, a *Mese* című Varró Dániel-verset olvasva rádöbbennek, hogy az a leleménytár még jócskán tartogat meglepetéseket. Ezek után Weöres Sándor *Csali-meséje*, Zalán Tibor mézeskalácsfaló macskája, Csoóri

NO! 1, 2019

Sándor hangulatos macskapiaca, Molnár Krisztina Rita *Macska-capricciójá*, Harold Monro tűzszemű fekete cicája, Móricz Zsigmond iciri-piciris macskaverse mind-mind hab a képzeletbeli macskatortán, a hab tetején lévő cseresznye pedig Borsi Bálint *Kösz, de nem* című verse, hiszen szellemes, játékos és frappáns, a „macskaköltészet” remeke.

A mesék közül (bár mindegyik megérdemelné, hogy szót ejtsünk róla, mindössze néhányra térek ki, az olvasónak is hagyva felfedezni valót…) érdemes kiemelni két eredethistóriát, amelyek a macska teremtését és öntudatra ébredését mesélik el. Az egyik Borsos J. Gyöngyi *Hogyan talált magára a macska?* című műve, ami csupa báj és nyelvi finomság, a másik pedig Rudyard Kipling *A magányosan sétáló macska* című, mitikus jellegű alkotása „minden vadállatok legvadabbikáról”, aki „mindig magányosan kószált, s minden hely egyforma volt neki”.

Majoros Nóra *Kilenc élet* című meséje újragondolt Noé-történet, sok humorral és pergő dialógusokkal, a kötet egyik gyöngyszeme. A másik gyöngyszem Gimesi Dóra *A Macskaherceg kilencedik élete* című műve – egy csodás történet Alinka, a legszebb tavasztündér, és a léha, piperkőc, pojáca, szélhámos, ugyanakkor mégis lehengerlő Macskaherceg szerelméről, amiről száz év óta suttognak a *szögedi*, hajdanvolt hölgyekből lett gesztenyefák, a tarjáni tízemeletes ház fájós lábú óriásai és a Boszorkány-sziget rút vénasszonyai, a Tisza-parti platánokkal egyetemben. Lackfi János *Al Capone nyolc élete* című alkotása vicces és meghökkentő mese egy „gengsztermacskáról”, aki „sosem köpött”. Kertész Erzsi Sunyi Bárója örök érvényű tudnivalókat taníthat minden Jócicának a macskaság mibenlétéről, Somfai Anna meséjéből megtudható, milyen egy valódi macskatündér, Tóth Krisztina történetéből viszont kiderül, hogy egy hóembernek akár egy hócica is lehet a barátja. A kötetben közölt regényrészletek közül pedig számomra Luis Sepulveda *A sirályfióka esete a macskával, aki megtanította repülni* című szemelvény valódi újdonság, kedvet kaptam hozzá, hogy a chilei író teljes regényét elolvassam.

S hogy a végére is jusson valami frappáns és macskás, álljon itt Mészöly Ágnes kötetzáró balladájának ajánlása: „Ti mind, akik kézbe vettétek ezt a könyvet, / Hogy macskanépről olvassatok mesét, / És jót nevessetek, vagy morzsoljatok könnyet / Szemetek sarkában meghatódva szét, / Kik lelkesen szurkoltok hős Kacor királyért / S kik szívét széttiporná a bájos macskalány, / Ne feledjétek: mindannyiunk más talány, / Szőrünk bársonynak tűnik tán, szemünk parázsnak, / De szabadok vagyunk mind, a végtelen magány / A legtitokzatosabb szent macska-varázslat.”

Azt, hogy mindannyiuk más talány, igazolhatják a *Macskák Mesés könyve* előzékén szereplő cicák „gazdái” is: Bódi Kati, Kőszeghy Csilla, Maros Krisztina, Rofusz Kinga, Rátkai Kornél… egyszóval mind a 13 kortárs illusztrátor, aki megalkotta saját macskahősét, hozzájárulva ezzel az antológia minél teljesebb képi világához. Mind a rajzokat nézegetve, mind a verseket, meséket, regényrészleteket olvasva egyetérthetünk a kötet ajánló soraival, miszerint a macskák lehetnek világcsavargó kalandorok, titkok tudói vagy álmatag házi kedvencek, kétségkívül lenyűgöző teremtmények, és aki eddig nem volt macskarajongó, e pompásan illusztrált, sokrétű könyvet forgatva-olvasva azzá válik bizonyosan.

SILENCE, 2022